

Helyzetkép a 2001–2010 között városi rangot kapott településekről

Tartalom

Bevezetés.....	2
Összefoglaló.....	5
Demográfiai helyzetkép.....	7
Nyilvántartott álláskeresők főbb adatai.....	12
Oktatás.....	15
Személyi jövedelemadó.....	19
Lakásállomány, lakásépítés, közműellátás.....	21
Egészségügyi ellátórendszer, szociális ellátás.....	25
Működő vállalkozások.....	30
Közlekedés.....	32
Kiskereskedelem, vendéglátás.....	33
Turizmus.....	35
Intézményi és egyéb ellátottság.....	38

Megjegyzés

További információk, adatok (linkek)

Bevezetés

A városok fogalmát a tértudományok, a szociológia, a gazdaságtudományok számos oldalról közelítik meg. A leggyakoribb megközelítés szerint a város a földrajzi munkamegosztásban valamilyen központi szerepkört betöltő, döntően nem mezőgazdasági jellegű település, illetve olyan jogokkal felruházott település, amely egy meghatározott terület adminisztratív központja. Más aspektusból város alatt olyan tevékenységek gyűjtőhelyét is értjük, amelyek nemcsak a saját lakosság szükségleteit elégítik ki, hanem környezetük népességét is szolgálják. A fő szempont a térségi közszolgáltató feladatok ellátása, a központi szerep betöltése.

A városi címnek, illetve rangnak komoly jelentősége volt a történelem folyamán. A városi státusz korábban politikai, gazdasági kiváltságokkal járt. Ez is oka lehet az évszázadokon át érvényesülő, a városi rang megszerzését motiváló, történelmi tapasztalatokból fakadó hagyományoknak. A cím megszerzése ma is presztízskérdés, tekintélybeli ügy a települések lakói, illetve vezetői szempontjából. Motiváció a városi ranggal összefüggő esetleges gazdasági előnyök, illetve ezek reménye. Mivel évszázadokon át a városi jogállás rendszerint valamilyen előnnyel, kedvezménnyel járt, ezért érthető, hogy a települések folyton törekedtek és törekednek még ma is e rang elnyerésére, habár a kiváltságok köre erősen megcsappant, talán megkockáztatható, hogy manapság már valójában nem is léteznek ilyenek.¹

A magyar városfejlődés csírái a királyi várak valamint a püspöki székhelyek voltak (pl. Esztergom, Győr, Székesfehérvár, Veszprém, Vác, Kalocsa). Más városok a kedvező folyami átkelőhelyeken jöttek létre (pl. Komárom, Pest, Szeged). Az árutermelés kibontakozása segítette elő a vásárvárosok kialakulását a sík- és hegyvidékek találkozási vonalán (pl. Sátoraljaújhely, Miskolc, Eger, Gyöngyös). A külföldre irányuló kereskedelem hatással volt egyes városok fejlődésére (pl. Sopron, Szombathely, Kőszeg). A vasúthálózat kiépítése szintén nagymértékben előmozdította néhány település városodását (pl. Szolnok, Békéscsaba, Dombóvár, Hatvan). Újabb városok létrejöttét eredményezte a természeti erőforrások kitermelése és az ipari fejlődés (pl. Tatabánya, Salgótarján, Ózd), amelynek keretében nagy költséggel „új ipari” városok felépítésére került sor (pl. Dunaújváros, Kazincbarcika, Tiszaújváros).²

A városok száma folyamatosan emelkedett az elmúlt száz évben. 1900-ban az ország jelenlegi területén 41 város volt, majd az évszázad közepéig ez a szám 12-vel nőtt. A múlt század ötvenes éveitől kezdődően egyre több település kapott városi rangot, mely folyamat az 1980-as évektől erősödött fel. Míg 1950 és 1980 között mindössze 42 település vált várossá, addig 1990 végére számuk 68-cal 163-ra, 2000 végére pedig 73-mal 236-ra nőtt, a 2000 és 2010 között városi rangra emelt települések száma pedig már elérte a 91-et.

Az 1970-es évek végéig a fejlett, 15–20 ezer lakosú településeket emelték városi rangra. Az 1980-as években már eltérő fejlettségű és népességszámú nagyközségek kaptak városi címet, 35%-uk lélekszáma haladta meg a 10 ezer főt. Az 1990-es években várossá vált települések között már a kisebb települések voltak túlsúlyban, négytizedük népessége még az 5 ezer főt sem érte el. Az ezredforduló után jelentős számban lettek várossá a 3 ezer fő alatti népességű települések is. Az ebbe a nagyságkategóriába tartozó városok 68%-a 2001–2010 között lett város.

¹ Kiss Éva: A várossá nyilvánítás problematikája és a várossá válás jelentősége az önkormányzatok szemszögéből. Földrajzi Értesítő, 1998. 3. füzet.

² Dobos József: A városodásról és a városiasodásról. Jogelméleti szemle, 2002/4.

A városok száma népességnagyság-kategória és a várossá nyilvánítás ideje szerint, 2010

Várossá nyilvánítás ideje	3000 fő alatti	3000–4999 fős	5000–9999 fős	10 000 fős és a feletti	Összesen
	népességnagyság-kategóriába tartozó települések				
1900–ig	–	–	–	41	41
1901–1910	–	–	–	1	1
1911–1920	–	–	–	1	1
1921–1930	–	–	–	6	6
1931–1940	–	–	–	–	–
1941–1950	–	–	–	4	4
1951–1960	–	–	–	9	9
1961–1970	–	–	–	13	13
1971–1980	–	–	4	16	20
1981–1990	2	8	34	24	68
1991–2000	7	22	31	13	73
2001–	19	29	28	15	91
Budapest	–	–	–	1	1
Mindösszesen	28	59	97	144	328

A városodási³ folyamat – különösen az utóbbi években – nem mindig járt együtt a városiasodással⁴, az urbanizáltság összetevőinek javulásával. A jelenlegi önkormányzatokról szóló törvény nem emel magas korlátokat a városi cím odaítélésével kapcsolatban. (A várossá nyilvánításra vonatkozó jogforrások a 1. számú mellékletben találhatóak.)

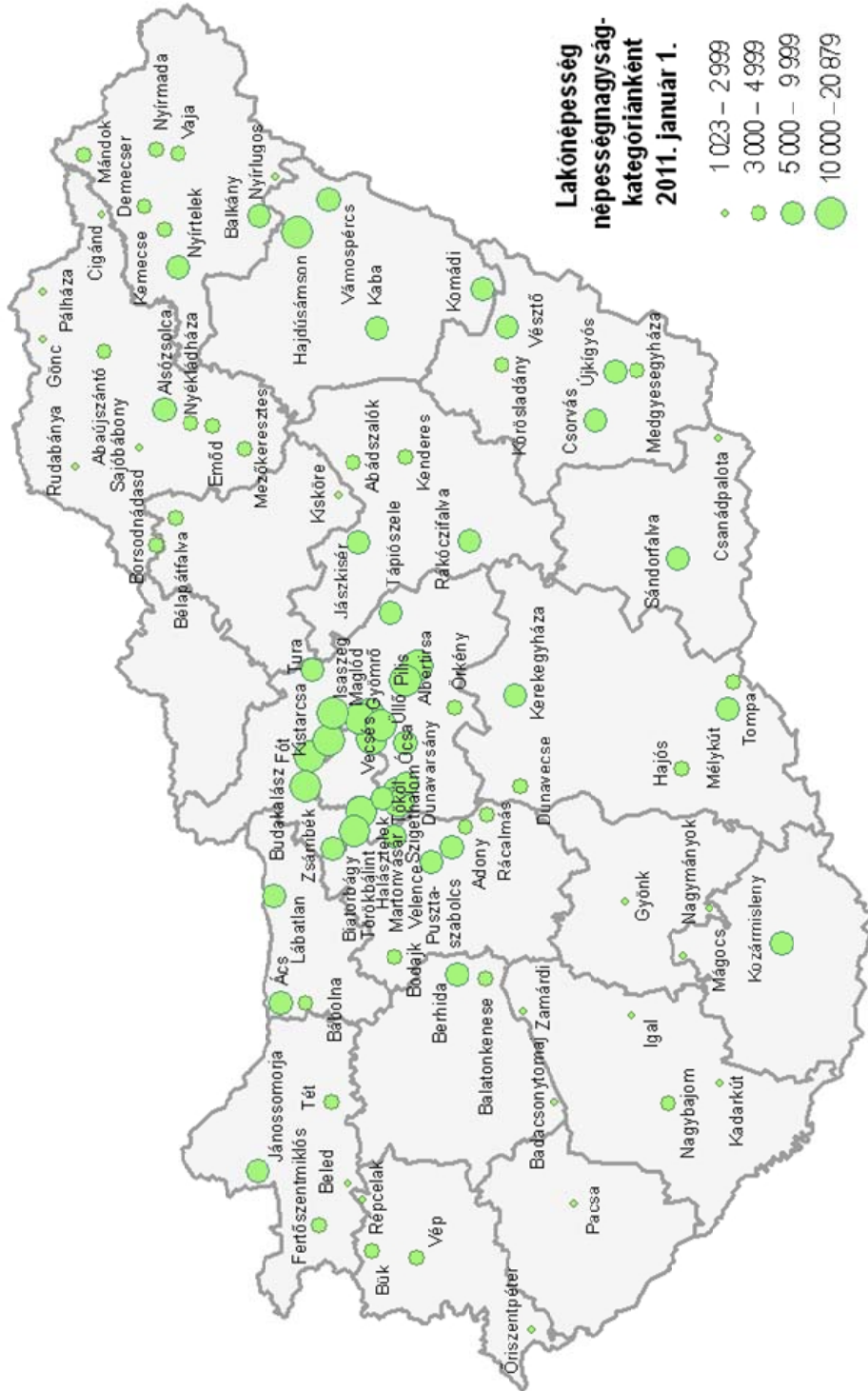
A városodási folyamat eredményeképpen 2011 elejére hazánk 3154 települése közül minden tizedik rendelkezett városi jogállással. A városok közül minden negyedik az ezredfordulót követően nyerte el a városi címet. Jelen kiadványunkkal az volt a célunk, hogy helyzetképet mutassunk be a 2001. január 1-je után várossá vált településekről. Az elemzés során e települések társadalmi, gazdasági és infrastrukturális adatait hasonlítottuk a vidéki városokhoz, községekhez, valamint népességnagyság szerinti csoportjait egymáshoz és az országos, illetve az összes település népességnagyság-kategóriák szerinti átlagához.⁵ Fontosnak tartottuk a komplexitásra való törekvést, de csak azok a szempontok és tényezők kerültek bemutatásra, amelyek a differenciálódás szempontjából kulcsfontosságúnak tűntek. Az adatok elemzésének célja elsősorban az új városi halmazon belüli különbségek vizsgálata volt. A kiadványhoz csatolt táblázatokban földrajzi elhelyezkedésük szerint csoportosítva tettük közzé – az összehasonlítás céljából helyenként a 2001. évre vonatkozóan is – a legfontosabb vizsgált adatokat, mutatókat. Munkánk során elsősorban a KSH T-Star és demográfiai adatbázisaiból dolgoztunk, de felhasználtuk a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatait is.

³ Városodás: a városok számának gyarapodása, valamint lélekszámuk növekedése.

⁴ Városiasodás: a városi életforma és technika terjedése.

⁵ A torzító hatás enyhítése érdekében az összes település legnépesebb (10 ezer fő feletti) kategóriájából kivettük Budapestet és a megyei jogú városokat.

A 2001. január 1-je óta városá nyilvánított települések

Összefoglaló

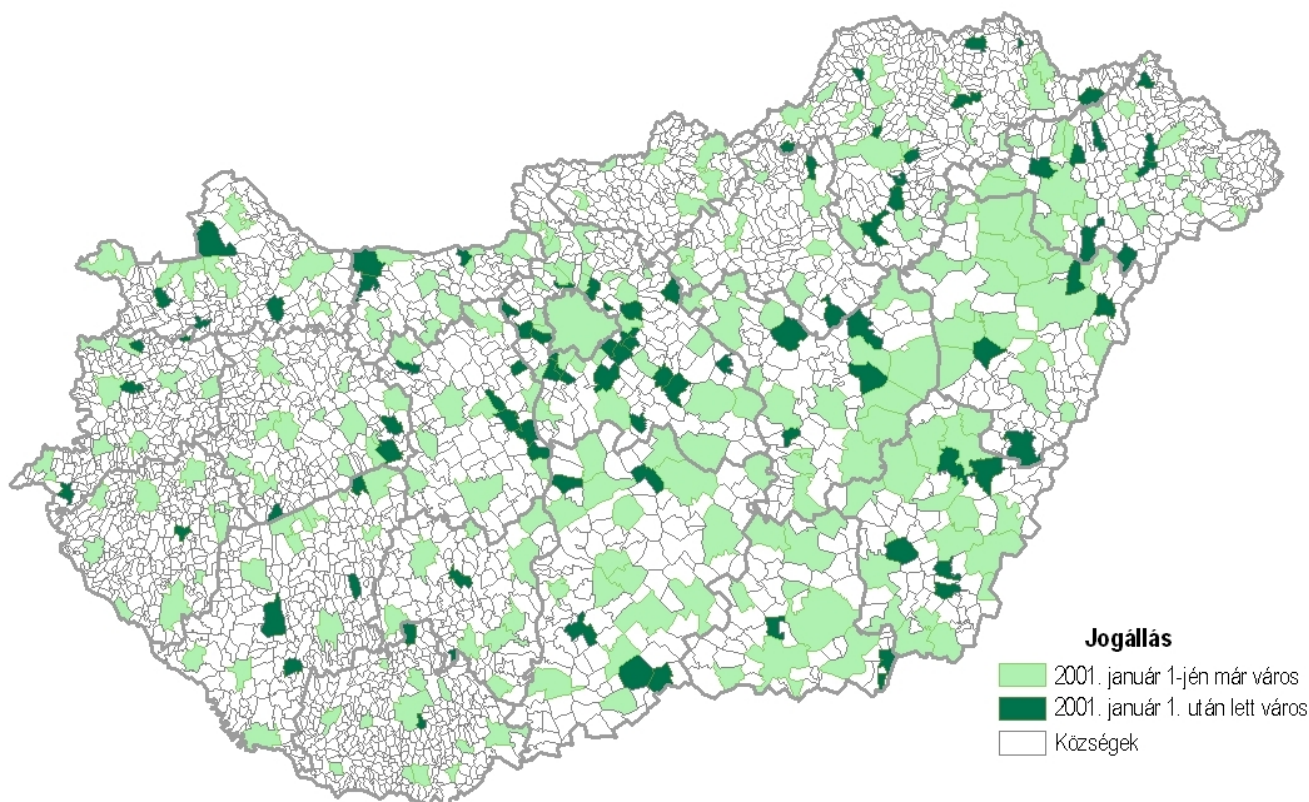
Magyarországon jelenleg 328 város található, melyek közül 91 a címet 2001. január 1-je után kapta meg. Különösen az elmúlt évtizedben végbement várossá nyilvánítási folyamat eredményeként egyre nagyobb lett a várossűrűség. Az utóbbi tíz évben a várossá válás hangsúlya egyre inkább a Budapest környéki településekre (a szuburbanizáció hatására) és Északkelet-Magyarországra tolódott át. Feltehetően ez utóbbi országrészben fekvő települések önkormányzatai nagyobb esélyt reméltek az elmaradottság leküzdésére, a fejlődésre, várossá válásuk esetén. Ugyanakkor a várossá vált települések társadalmi-gazdasági adottságai nem mindig feleltek meg a város fogalomrendszerének.

Az ország különböző térségeiben eltérő az új, 2001. január 1-je után városi rangot nyert települések népességszáma. Körükben ugyanúgy előfordul a 20 ezer főnél nagyobb főváros környéki Vecsés, mint a Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas megyei ezer főt alig meghaladó Pálháza és Óriszentpéter.

A városi népesség aránya tíz év alatt 6 százalékponttal 70%-ra nőtt országosan. Magyarországon 2001-ben 1000 km²-re 3, míg 2011-ben 4 város jutott. Kiemelkedően magas a várossűrűség Pest megyében (Budapest nélkül) ahol az országos átlag kétszerese, míg Csongrád, Nógrád és Heves megyében annak fele. Jelentősen megváltozott a városok népességnagyság szerinti összetétele is, 2,8-szeresére emelkedett az 5 ezer fő alattiak száma, de az 5 és 10 ezer, valamint a 10 és 50 ezer fő közöttieké is gyarapodott.

1. ábra

Települések jogállás szerint, 2011

A 2001 és 2010 közötti várossá nyilvánításokat különféle összetevők indokolták, ezek önmagukban vagy más tényezőkkel együtt hatottak a várossá válás irányába. A rang elnyerését elősegítő, abban szerepet játszó tényező egy részüknél a népesség növekedése volt (melyet elsősorban az odavándorlás okozott). Ilyen például a budapesti agglomerációba tartozó Biatorbágy, Szigethalom, Halásztelek, Kistarcsa. Néhány újonnan városi rangot kapott település térségi központi szerepkört töltött be (Óriszentpéter, Pálháza, Répcelak,

Gyöng, Martonvásár), de voltak közöttük olyanok is, amelyek idegenforgalmi, turisztikai vonzerővel, nevezetességgel rendelkeztek (Bük, Zamárdi, Abádszalók, Velence, Balatonkenese, Badacsonytomaj), vagy éppen gazdasági szerepük (Budakalász, Biatorbágy) ösztönözte a várossá nyilvánításukat.

Az újonnan várossá nyilvánított települések, ahogyan a fent leírtakból is kitűnik, nem alkotnak homogén csoportot. Közöttük számos jellemzőben jelentős differenciák figyelhetők meg.

2011. január 1-jén az új városokban a vidéki városok⁶ népességének 17%-a élt. Amíg 2001 és 2011 között a vidéki városok lélekszáma 2%-kal csökkent, addig az ebben az időszakban várossá vált településeké 5%-kal gyarapodott. Viszonylag kevés a folyamatosan növekvő népességű város, ezek többnyire a budapesti agglomerációban fekszenek (Biatorbágy, Szigethalom, Halásztelek, Dunavarsány, Kistarcsa), vagy olyan agglomerációs hatásoktól szintén nem mentes települések, mint például Kozármisleny, Hajdúsámson. A 2001 után várossá nyilvánított települések korstruktúrája fiatalabb a vidéki városi átlagnál. A vizsgált városokban az élveszületések népességhez viszonyított száma azonos a vidéki városokéval, mortalitásuk azonban alacsonyabb annál. Az elmúlt tíz év távlatában a születések és halálozások egyenlege az ezredfordulót követően várossá vált településekben is veszteséget mutatott, de kisebb mértékűt, mint az ország más településein általában. A 2001–2010 közötti időszakban az új városok összességében jelentős vándorlási nyereséget mutattak. Kedvező belföldi vándorlási egyenlegük a 10 ezer főnél népesebb városoknak tudható be (melyek egy kivételével valamennyien Pest megyében található), ugyanakkor a legkisebb új városok mutatója kedvezőtlenebb az azonos népességnagyság-kategóriába tartozó települések átlagánál is.

A nyilvántartott álláskeresőknek a munkavállalási korú népességhez viszonyított arányát elsősorban nem a városok nagysága, hanem e települések elhelyezkedése befolyásolta. A társadalmi-gazdasági fejlettséggel összefüggésben az ország nyugati és középső részén alacsonyabb, a keleti megyékben magasabb volt a munkanélküliség, mint az országos átlag. Míg Győr-Moson-Sopron, valamint Pest megye újonnan várossá nyilvánított településeinek mindegyikében 11% alatti, addig Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Hajdú-Bihar megye néhány új városában 20% feletti volt a nyilvántartott álláskeresők aránya.

Az alapfokú oktatás és nevelés illetve az egészségügyi alapellátás területén láttuk leginkább érvényesülni az új városok térségi központi szerepkörét. Mindegyikükben működött legalább egy-egy óvoda és általános iskola, míg középiskola csupán háromötödükben. A térségük oktatásában betöltött fontos szerepét jelzi az általános iskolába bejárók magas, 50% feletti aránya Igalon, Pálházán, Gyöngön, Óriszentpéteren és Répcelakon is.

Az új városok személyi jövedelemadóval kapcsolatos mutatóit – hasonlóan a nyilvántartott álláskeresőkéhez – szintén nem a település nagysága, hanem sokkal inkább annak elhelyezkedése határozza meg. Az ország nyugati, gazdaságilag fejlettebb régióiban találtuk relatíve a legtöbb adófizetőt, ezzel szemben a legtöbb adóköteles jövedelem a fővároshoz közeli, nagyobb városokban mutatkozott. A rangsort többnyire a kelet-magyarországi települések zárták.

A lakásállomány a vizsgált városban 2001 és 2010 között 10%-kal gyarapodott, nagyobb mértékben, mint a vidéki városok átlagában. Ez leginkább a növekvő népességű főváros környéki városoknak, valamint az üdülővárosoknak tudható be, ezekben a településeken készült a legtöbb – a városias arculatot meghatározó – többszintes, többlakásos formában épített lakás 2009 és 2010 folyamán. A lakásállomány összetétele legelőnyösebb Kozármislenyben és Biatorbágyon, ahol a lakások negyzedét, illetve egyharmadát az utóbbi tíz évben építették.

⁶ Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

Az egészségügyi ellátás olyan terület, amely közvetlenül befolyásolja a helyi polgárok életminőségét. Ebben kulcsfontosságú a házi orvosok és házi gyermekorvosok tevékenysége. Az új városok orvosai leterheltebbek, vagyis átlagosan nagyobb betegforgalmat bonyolítottak egy vidéki városi-, sőt egy községi szolgálaténál is.

A szociális gondoskodás két megkülönböztetett figyelmet érdemlő csoportja a gyermekek és az idősek. Az ezer lakosra jutó bölcsődei férőhelyek száma az új városokban a vidéki városokénál és községeknél is kedvezőbb. Az étkeztetés és házi segítségnyújtás alapszolgáltatást a kisebb népességű várossá lett településeken arányaiban több, míg a népesebbekben kevesebb idős rászoruló vette igénybe.

A vállalkozási aktivitást tekintve is nagy eltérések adódtak a vizsgált városok között, itt – ugyanúgy, mint az személyi jövedelemadó vagy a munkanélküliség esetében – elsősorban nem a méretbeli, hanem a területi különbségek a döntőek. A működő vállalkozások fajlagos száma a legalább tízezer lelket számláló településeken volt a legmagasabb. Ezek többsége a főváros vonzáskörzetében található, ahol a kedvezőbb piaci lehetőségek következtében általában is nagyobb a vállalkozások koncentrációja. Emellett ki kell emelni még a Balaton térségében lévő településeket is.

Az utóbbi évtizedben jelentősen bővült az autópálya hálózat, melynek közelsége, elérhetősége hatással lehet a települések fejlődésére, de – egy korábban készült kutatás megállapításait közreadó publikáló szerint⁷ – csak azokban a térségekben tud kedvező hatást kifejteni, ahol a társadalmi-gazdasági fejlettség ehhez megfelelően magas, és a közlekedés javításával párhuzamosan más területfejlesztési eszköz is felhasználható. A vizsgált települések esetében nagyon változó a legközelebbi autópálya-felhajtó elérési ideje, 14 város tekintetében meghaladta az 50 percet (23. ábra).

Lényeges különbségeket figyelhettünk meg a kereskedelmi üzletek népességhez viszonyított számát illetően. Jellemző, hogy – feltehetően a sűrűbb üzlethálózat és nagyobb választék következtében – a megyeszékhelyek vagy nagyobb városok közelében elhelyezkedő új városokban kisebb a kereskedelmi üzletek népességátlagos száma, míg az idegenforgalom szempontjából kiemelkedő városokban jóval magasabb ez a mutató.

A 2001 óta városi rangot kapott települések turisztikai adottságaik és kínálatuk alapján nagyon sokszínűek. Vannak köztük kifejezetten üdülővárosok, mint például a természetes vizeink (Balaton, Velencei-tó) vagy a legnagyobb mesterséges tavunk, a Tisza-tó mellett elhelyezkedő települések. Mások rendelkeznek valamilyen turisztikai attrakcióval, ezen kívül közigazgatási vagy gazdasági szempontból is jelentős térségi központok. Végül széles azon új városaink köre, melyekben az idegenforgalom szerepe elhanyagolható, szálláshellyel nem, vagy csak kis számban rendelkeznek. Többek között ilyenek a Budapest vagy egyes megyei jogú városok vonzáskörzetében kialakult alvó-, vagy lakóvárosok, mint például Budakalász, Maglód, Fót, illetve Rácalmás és Kozármisleny.

Az intézményi szféra az a terület, ahol a feladatellátás szintjei többé-kevésbé népességszámhoz kötődnek, így itt meglehetősen éles törésvonal húzódik a sokszínű szerepkörrel rendelkező, korábbi nagyobb városok és a többnyire 2000 után városi címet nyert települések között.

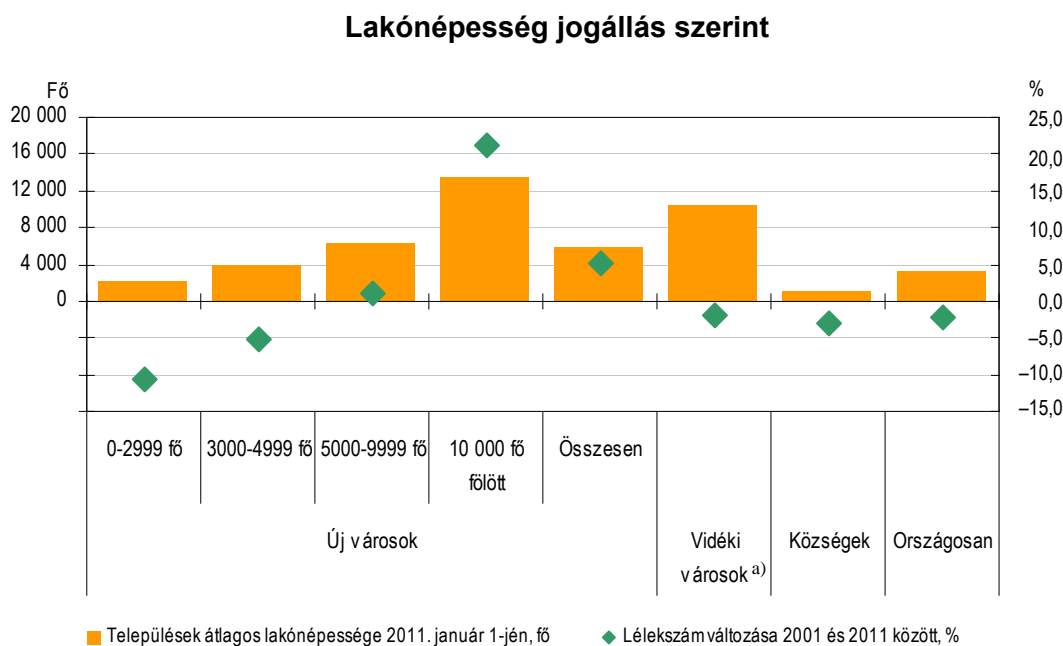
Demográfiai helyzetkép

A 2011-ben hazánkban található 304 (Budapestet és a megyei jogú városokat nem tartalmazó) vidéki város közül csaknem minden harmadik 2001 és 2011 között nyerte el a városi címet. A 91 új városban 2011. január 1-jén összesen 536 466 fő élt, a vidéki városok népességének mindössze 17%-a, köszönhetően annak, hogy az elmúlt évtizedben egyre kisebb települések emelkedtek városi rangra. Az új városok 2011. év eleji átlagosan 52 km²-es

⁷ Dr. Tóth Géza: Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban (KSH, Budapest, 2005).

alapterülete csupán kétharmada, 5895 fős átlagos lakónépessége pedig alig több mint fele volt a (Budapestet és a megyei jogú városokat nem tartalmazó) vidéki városok megfelelő mutatóinak. Ebből adódóan e városok 113 fő/km²-es népsűrűsége is számottevő mértékben, 19 fővel elmaradt a vidéki városi átlagtól.

2. ábra

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

2001 és 2011 között az ország népessége 2,1%-kal fogyatkozott, ezen belül a községeké átlagot meghaladóan, a vidéki városoké azzal közel azonos mértékben apadt, miközben az új városok lélekszáma összességében 5%-kal gyarapodott. A vizsgált városok népességfejlődése és a település mérete (lélekszáma) szoros összefüggést mutatott. A legkisebb, 3 ezer fő alatti új városok lakosság száma 2001 és 2011 között átlagosan 11%-kal visszaesett, az ebbe a csoportba tartozó 19 település közül mindössze egyben, Zamárdiban mutatkozott (6%-os) növekedés. A 3 és 5 ezer fő közötti 29 új város népessége átlagosan 5%-kal mérséklődött, közülük mindössze hét településen nem volt csökkenés a vizsgált időszakban. Az 5–10 ezer fős 28 új város átlagában alig egy százalékos volt az emelkedés, közülük 11-ben kisebb-nagyobb mértékben nőtt, a többiben fogyott a lélekszám. A gyarapodó népességű települések közül a baranyai megyeszékhely agglomerációjához tartozó Kozármisleny emelhető ki, ahol a vizsgált időszakban mintegy másfélszeresére duzzadt a lakosság száma, a többi kedvező mutatóval rendelkező város zömében Pest, illetve Fejér megyéhez tartozó, a fővároshoz viszonylag közel fekvő település. A 10 ezer főnél népesebb 15 új város mindegyikében gyarapodott a lakónépesség, a növekedés mértéke 9 és 56% között szóródott, átlagosan 21%-ot tett ki. Figyelemre méltó, hogy az ebbe a kategóriába tartozó települések Hajdúsámson kivételével valamennyien Pest megyében találhatóak.

A népességszám alakulását két tényező, a természetes népmozgalom, vagyis a születések és halálozások alakulása, valamint a vándorlás befolyásolja. Az új városokban a 2001-től 2010-ig terjedő időszakban ezer lakosonként évente átlagosan 10,1 **gyermek jött** a világra. Ez a mutató nagyjából megfelelt a vidéki városokénak, ugyanakkor meghaladta mind az országos mind a községi átlagot. Az elmúlt évtized adatai alapján a születési mozgalom alakulása és az új városok mérete szorosan összefüggött. A legkisebb, 3 ezer főnél

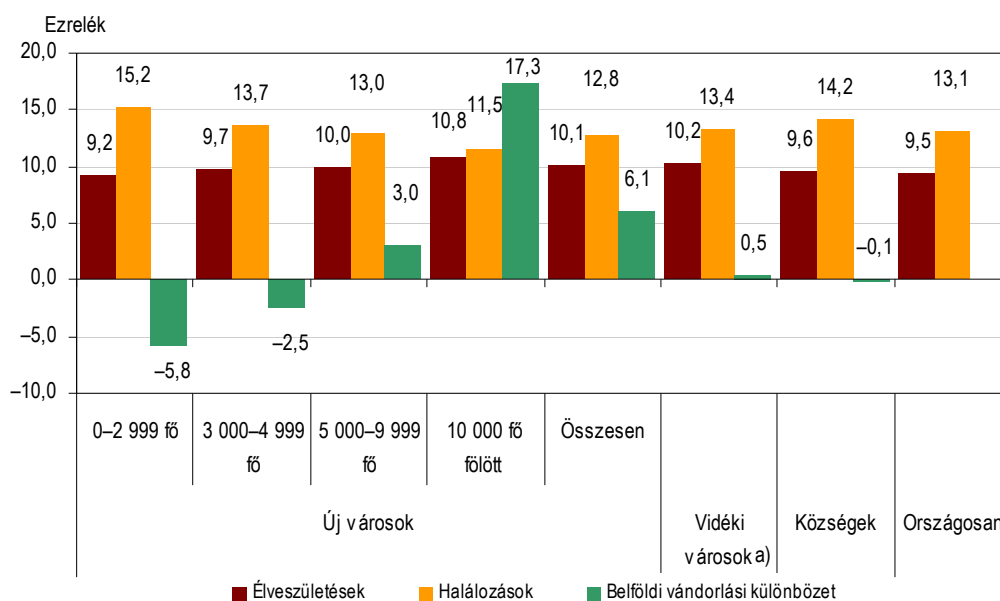

kevesebb lakosú városokban 2001-ben még átlagosan 27, 2010-ben már csak 17 gyermek született, amely 37%-os csökkenést jelentett. A 3 és 5 ezer fő közötti népesség-nagyságúakban 28%-kal, az 5 és 10 ezer fő közöttiekben 6%-kal mérséklődött a születésszám, ugyanakkor a 10 ezer fő fölöttiekben 20%-os növekedés következett be. A tíz esztendő átlagos élveszületési arányszámait tekintve, népességnagyság-kategóriánként felfelé haladva egyre nagyobb a születések gyakorisága (3. ábra), azonban az egyes népességnagyság-kategóriákon belül településenként jelentősek az eltérések. A vizsgált időszakban Nyírmada mutatószáma volt a legkedvezőbb (15,4 ezrelék), Pálházáé pedig a legrosszabb (6,1 ezrelék).

A 2001 óta városi rangot kapott településkörben az elmúlt évtizedben ezer lakosonként évente átlagosan 12,8 **halálozást** regisztráltak. E halandósági viszonyok mind az országosnál mind a vidéki városi, mind pedig a községi átlagnál kedvezőbb képet mutattak. A tíz esztendő adatai alapján a település-nagyság növekedésével párhuzamosan a halandóság csökkent, vagyis a kisebb lélekszámú városokhoz általában egyre kedvezőtlenebb halálozási adatok társultak (3. ábra). A legmagasabb mortalitási értékek Gyöngyösön és Belpátfalván alakultak ki, előbbi településen évi átlagban 34, utóbbin 24 halálozás jutott ezer lakosra. A legalacsonyabb mortalitási ráta Kozármislenyt jellemezte (7,3 ezrelék).

3. ábra

Ezer lakosra jutó főbb népmozgalmi események száma 2001–2010 évek átlagában

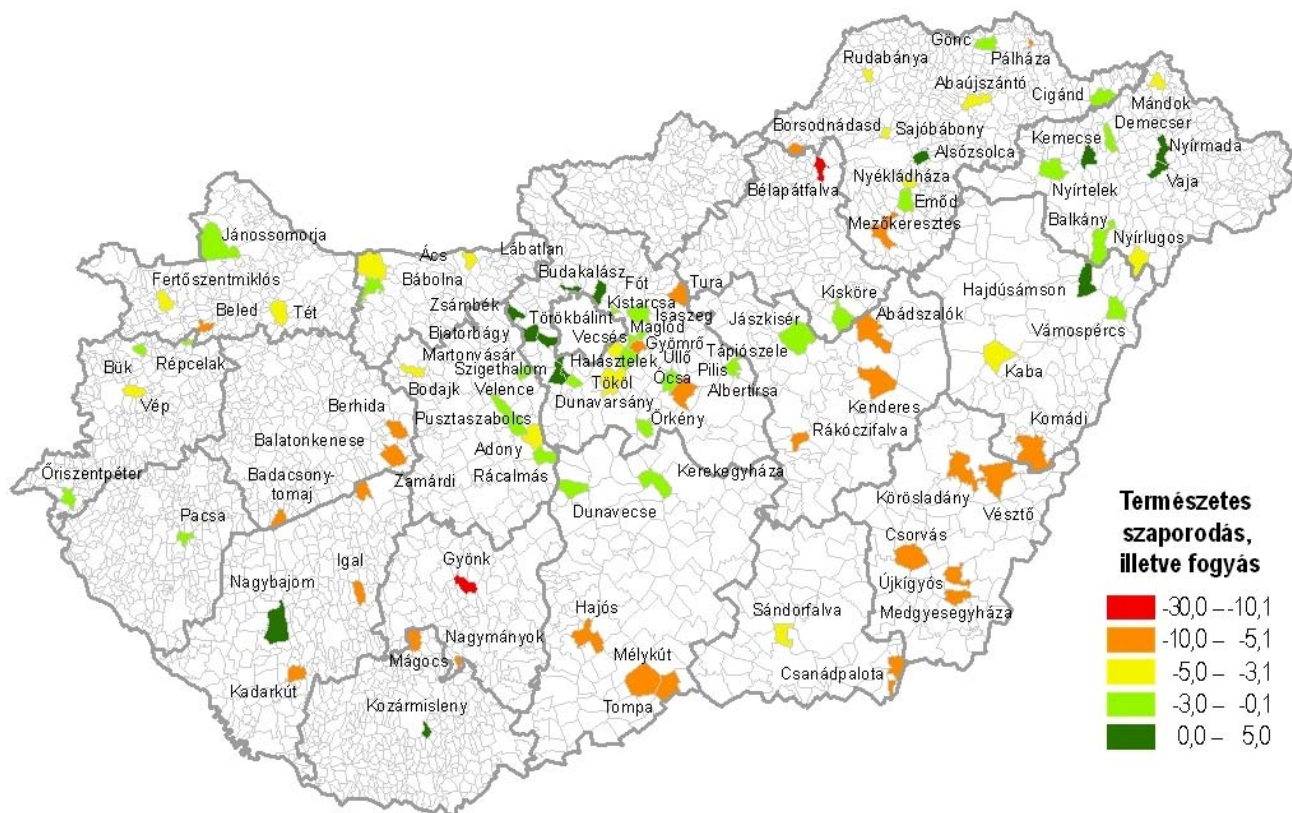
a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

A vizsgált időszakban a születések és halálozások egyenlege az új városokban is veszteséget mutatott, de kisebb mértékűt, mint az ország más településein általában. A 91 várost ezer lakosonként évente átlagosan 2,7 fős **természetes fogyás** jellemezte, népességnagyság-kategóriánként tekintve a méret növekedésével párhuzamosan egyre csökkenő mértékű volt a veszteség. Ebben a városi körben mindössze 15 olyat találtunk, amelynek a népessége a természetes népmozgalomból adódóan nem fogyatkozott a vizsgált időintervallumban (a 15 város mindegyike 3 ezer főnél népesebb település volt, melyek többsége a főváros vagy valamelyik vidéki nagyváros vonzáskörzetében fekszik). A kiugróan magas halandóság következtében Gyöngyös és Belpátfalva természetes fogyása volt a legnagyobb mértékű (sorrendben –27,3 és –16,5 ezrelék). A legkedvezőbb természetes

szaporodási mutatók Nyírmadát, Kozármislenyt és Hajdúsámsont jellemezték, az arányszám mindhárom településen elérte vagy meghaladta a 4 ezreléket.

4. ábra

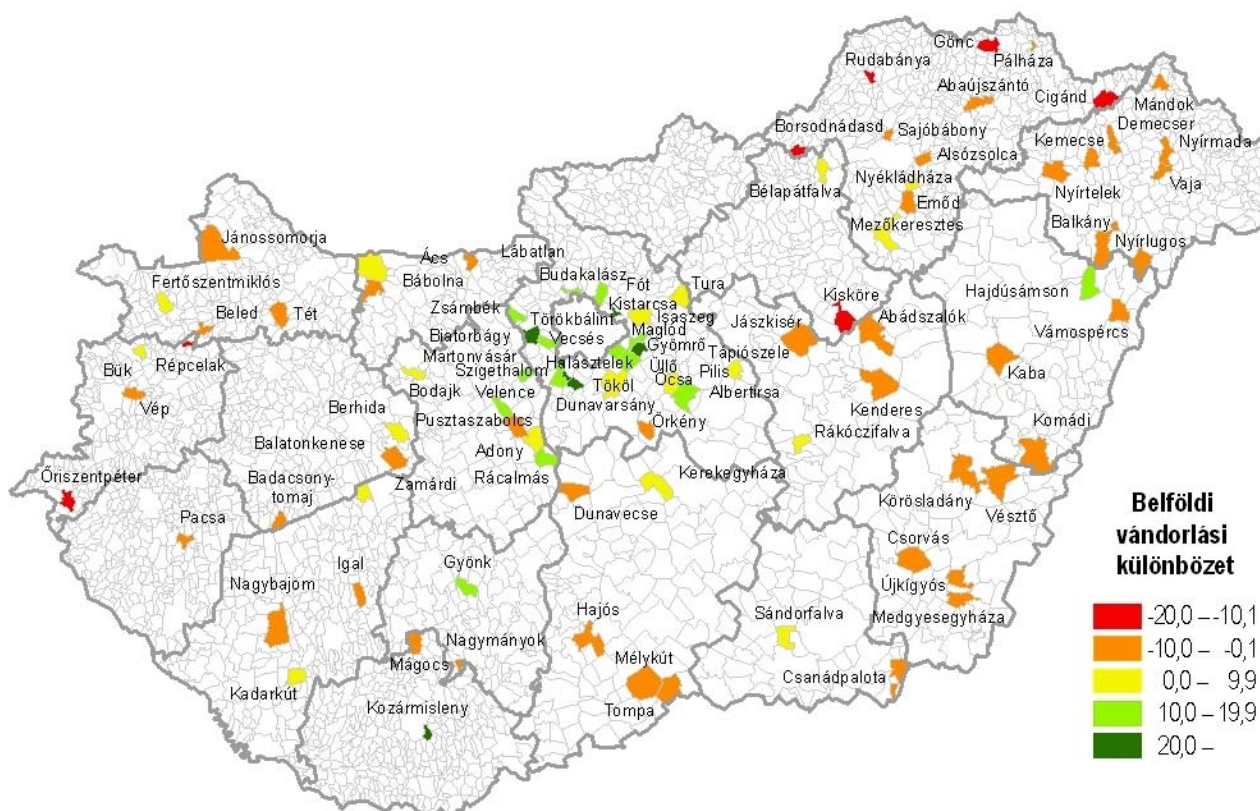
Ezer lakosra jutó természetes szaporodás, illetve fogyás 2001–2010 évek átlagában

A települések népességszámának alakulását a természetes népmozgalmon felül a vándorlások is befolyásolják. A 91 város **migrációs** jellemzői lényeges eltérést mutattak az ország többi településeihez viszonyítva. A községekben ezer lakosonként évente átlagosan 0,1 fővel fogyatkozott, ugyanakkor a vidéki városokban 0,5 fővel és az új városokban 6,1 fővel gyarapodott a népesség a belföldi vándorlásból adódóan. Az átlagos érték mögött azonban népességnagyság szerint jelentősek az eltérések. Míg a 3 ezer lelkesnél kisebb városokban ezer lakosonként évente átlagosan 5,8 fős, a 3 és 5 ezer közöttiekben 2,5 fős volt a belföldi vándorlási veszteség, addig az 5 és 10 ezer fő közötti városokat 3 fős, a 10 ezer fő fölöttieket pedig 17,3 fős nyereség jellemezte.

Látható tehát, hogy az új városok kedvező vándorlási egyenlege a 10 ezer főnél népesebb városoknak köszönhető, melyek egy kivételével valamennyien Pest megyében található, ugyanakkor a legkisebb új városok mutatója kedvezőtlenebb a hasonló népességnagyság-kategóriába tartozó települések országos átlagánál is. Az új városok közül a Pest megyében található Biatorbágyon valamint a Pécs melletti Kozármislenyben regisztrálták a legnagyobb vándorlási nyereséget (sorrendben évi átlag 35 és 33 ezreléket), miközben a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fekvő Cigánd, Rudabánya és Gönc népessége évente átlagosan 19, 14, illetve 12 fővel fogyatkozott ezer lakosra jutóan a vizsgált időszakban. Említést érdemel még Gyöngyös, ahol az ezer lakosonkénti évi átlag 27 fős természetes fogyást a 18 fős vándorlási nyereség részben ellensúlyozni tudta.

Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbszet 2001–2010 évek átlagában

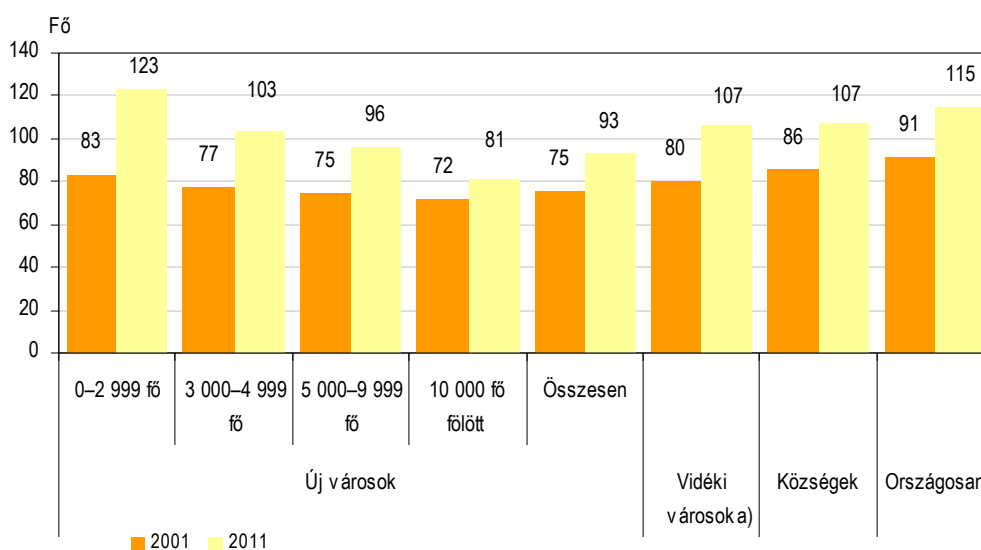

A 2001 és 2011 között várossá nyilvánított települések lakóinak korstruktúrája fiatalabb ugyan az országos, valamint a vidéki városi és a községi átlagnál is, de az általános tendenciának megfelelően öregedést mutat. Ezt jelzi az időskorúak (65 évesek és idősebbek) hányadának emelkedése, amely a gyermekek (0–14 évesek) csökkenő arányával párosult. Míg 2001-ben az új városok lakosságának 18%-a tartozott a gyermekkorúak és 14%-a az időskorúak közé, addig 10 év elteltével a 0–14 évesek már csak 16%-os hányadot képviseltek, miközben egy-egy százalékponttal emelkedett mind a felnőtt- mind az időskorúak részesedése. Az országban általában a vidéki városokat és a községeket tekintve is ennél kedvezőtlenebb volt a helyzet, hiszen a vizsgált időszak folyamán mindenütt többségbe kerültek az időskorúak a gyermekkorúakhoz képest.

A népesség öregedésének mértékét az öregedési index fejezi ki legjobban, amely megmutatja, hogy az adott népességen belül 100 gyermekkorúra hány időskorú jut. 2001-ben a vizsgált városok összlakosságának öregedési indexe 75, egy évtizeddel később már 93 volt. Ugyanezen időszak alatt a mutató értéke a vidéki városokban összességében 80-ról 107-re, országos átlagban pedig 91-ről 115-re változott.

Az újonnan várossá lett települések méretének növekedésével párhuzamosan népességük korösszetétele egyre kedvezőbb (6. ábra). A 2011. év eleji adatok alapján a 3 ezer főnél kisebb lélekszámú új városok lakossága volt a legkorosabb, 100 gyermekkorúra 123 időskorú jutott, miközben a 10 ezer főnél népesebbeket jellemző 81-es mutatóérték annak a kétharmadát jelentette. Az alacsonyabb népességnagyság-csoport felé haladva az odatartozó települések mind nagyobb hányadában haladta meg az időskorúak száma a gyermekkorúakét. A legidősebb és a legfiatalabb korstruktúrájú népesség által lakott települések között az öregedési indexben mintegy 4–5-szörös különbség alakult ki, előbbieket közül Gyöngyös (217), Badacsonytomaj (206), Balatonkenese (193), utóbbiak közül pedig Hajdúsámson (45), Vaja (53) és Nyírmada (55) emelhető ki.

Az öregedési index alakulása

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

Az ezredfordulót követően várossá vált települések demográfiai jellemzőit vizsgálva látható, hogy nem alkotnak homogén csoportot, fontos megkülönböztető ismérv a települések lélekszáma illetve földrajzi elhelyezkedése. A kisebb méretű, vagy gazdaságilag fejletlen, földrajzilag elkülönülő térségben fekvő új városok többnyire kedvezőtlen demográfiai mutatókkal rendelkeztek, jellemzőik sokkal inkább mutattak párhuzamot a községekével, mint a városokéval. A nagyobb lélekszámú, az ország gazdaságilag fejlettebb területein illetve nagyvárosok közelségében elhelyezkedő új városokat kedvezőbb demográfiai mutatók jellemezték.

Nyilvántartott álláskeresők főbb adatai⁸

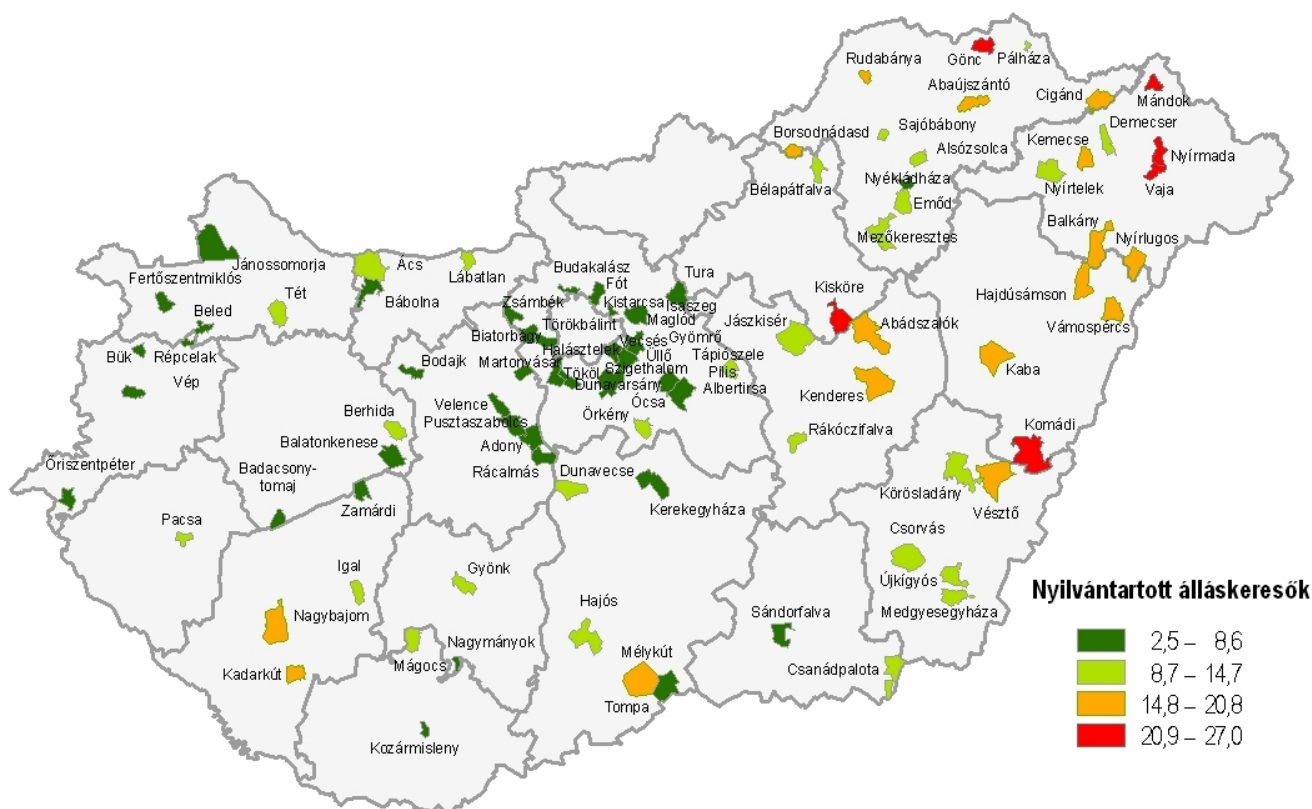
A nyilvántartott álláskeresők⁹ tekintetében markáns különbség elsősorban nem a városok településnagyságában, hanem inkább elhelyezkedésük szempontjából figyelhető meg. A társadalmi-gazdasági fejlettséggel összefüggésben az ország nyugati és középső részén alacsonyabb, keleten magasabb a munkanélküliség. A munkanélküliség mértéke 2000 és 2010 decembere között az új városok 95%-ában növekedést mutatott. Az álláskereső aránya egy évtizeddel korábban is az ország elmaradottabb térségeiben lévő új városokban lényegesen magasabb volt, mint Közép-Magyarországon, Nyugat- és Közép-Dunántúlon. A különbség alig változott, annak ellenére, hogy egy-egy Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron megyei, valamint több Pest megyei új városban több mint duplájára emelkedett a munkanélküliség mértéke.

Míg 2010 végén Győr-Moson-Sopron, valamint Pest megye újonnan várossá nyilvánított településeinek mindegyikében 11% alatti, addig Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Hajdú-Bihar megye néhány új városában 20% feletti volt a **nyilvántartott álláskeresők aránya** a munkavállalási korú népességben belül. Ezen városok közül Göncön volt a legkedvezőtlenebb a mutató (27%), több mint tízszer nagyobb, mint a legkisebb értékkel rendelkező Fertőszentmiklóson (2,6%).

⁸Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

⁹ Nyilvántartott álláskereső: az állami munkaközvetítő irodában nyilvántartásba vett személy, aki munkaviszonnyal nem rendelkezik, nem tanuló, nem nyugdíjas, foglalkoztatást elősegítő támogatásban nem részesül, munkát vagy önálló foglalkoztatást keres, munkavégzésre rendelkezésre áll és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálattal álláskeresősi megállapodást kötött.

**A nyilvántartott állás keresők száma a munkavállalási korú népesség százalékában
2010. december 20-ai zárónap**

A tartósan regisztrált állás keresők¹⁰ összes állás keresőhöz viszonyított aránya a vidéki városokban 29%-ot tett ki 2010. december 20-ai zárónapon, az új városok esetében ez kisebb (28,5%) volt. Az 5 ezer fő alattiaknál magasabb a tartós állás keresők hányada, mint az azonos népességnagyság-kategóriájú összes település átlaga, az 5 ezer fő felettiéknél viszont alacsonyabb a mutató értéke.

A pályakezdő állás keresők¹¹ aránya 9,1% volt, közel azonos az országos átlaggal. Az új városok között a pályakezdő állás keresők hányadát tekintve is jelentősek az eltérések. Említést érdemel, hogy az 5 ezer fő alattiakban ez az arány magasabb, mint az azonos népességnagyság-kategóriájú települések esetében. Az e feletti csoportokban viszont már fordított a helyzet.

Általában minél nagyobb egy település lélekszáma, annál magasabb az ott élők **iskolai végzettsége**. Magyarországon 2010 végén a – Budapest és megyei jogú városok nélkül számított – városok átlagában az állás keresők 56%-a legfeljebb középfokú¹², 4,4%-a főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezett. Az új városok átlagában ennél alacsonyabb mind a középfokú, mind a felsőfokú végzettségűek hányada (53, illetve 3,2%), a községekhez képest viszont az új városokban volt magasabb az állás keresők iskolai végzettsége. A 10 ezer fő alattiaknál alacsonyabb, vagy közel azonos a közép- és felsőfokú végzettségűek aránya, mint az azonos népességnagyság-kategóriájú összes település átlagában. Ezzel szemben a 10 ezer fő felettiéknél magasabb az állás keresők iskolai végzettsége. A földrajzi elhelyezkedés tekintetében általában Közép-Magyarország és Dunántúl új városaiban nagyobb a közép- és felsőfokú végzettségűek hányada, mint a keleti országrészben.

¹⁰ Tartósan regisztrált állás kereső: egy éve, vagy annál régebben megszakítás nélkül minden hónapban szerepelt a nyilvántartásban.

¹¹ Nyilvántartott pályakezdő állás kereső: a nyilvántartott állás keresők közül azok a 25. életévüket – felsőfokú végzettségűek esetén 30. életévüket – be nem töltött fiatalok, akik tanulmányaik befejezését követően munkanélküli ellátásra nem szereztek jogosultságot.

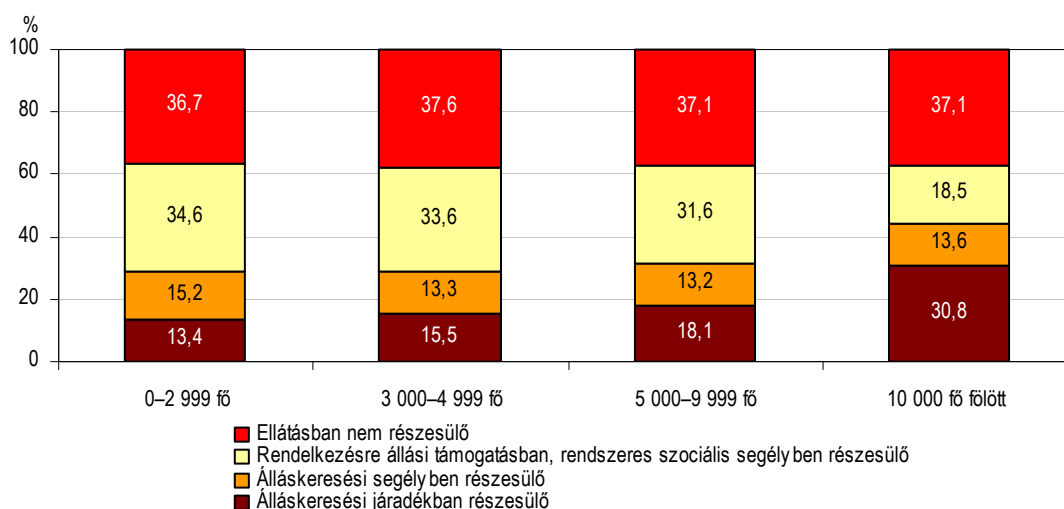
¹² Középfokú végzettségű: a szakmunkásképzőt, szakiskolát, középiskolát végzett személy.

Korösszetétel alapján a vizsgált városokban az álláskeresők 18%-a 26 évesnél fiatalabb, 74%-a 26–55 éves, 7,8%-a 56 éves és idősebb korcsoportba tartozott a 2010. december 20-ai zárónapon. Ezek az arányok közel azonosak a vidéki városok átlagával. A települések lélekszáma alapján a 10 ezer fő feletti új városokban a 26 év alatti álláskeresők aránya alacsonyabb (14%), míg az idősebbeké magasabb az átlaghoz képest.

2010 decemberében a 91 városban a nyilvántartott álláskeresők 63%-a részesült valamilyen **passzív ellátási** formában, 20%-uk álláskeresési járadékot¹³, 14%-uk álláskeresési segélyt¹⁴, 30%-uk rendelkezésre állási támogatást¹⁵ kapott.

8. ábra

A nyilvántartott álláskeresők megoszlása passzív támogatási formák szerint népességnagyság-kategóriánként, 2010. december 20-ai zárónap

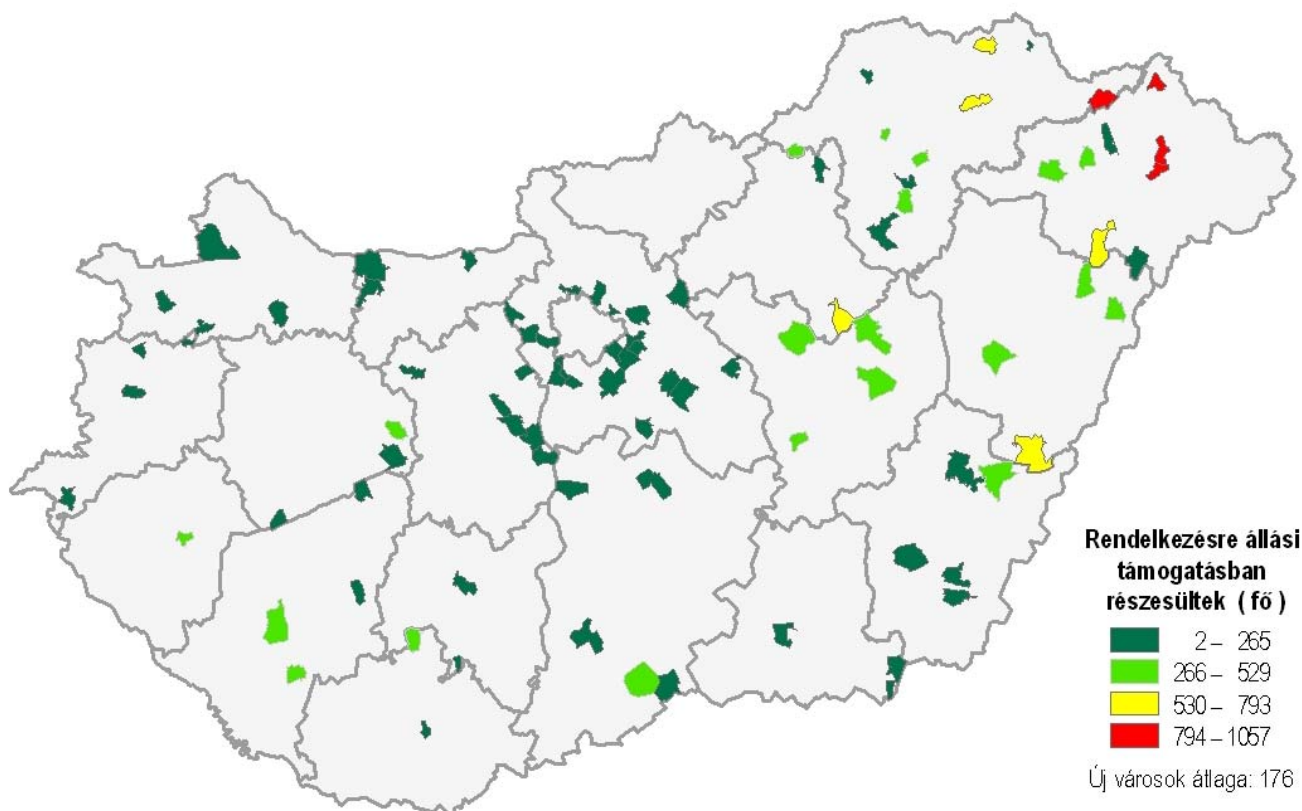
A kedvezőbb adottságú térségekben a járulékfizetési kötelezettség teljesítésével az álláskeresők nagyobb hányada volt jogosult álláskeresési járadékra. A 10 ezer főnél népesebb városokban az álláskeresők 31%-a álláskeresési járadékban részesült. Az ennél kisebb lélekszámú városokban legnagyobb arányban rendelkezésre állási támogatásban részesültek az érintettek. A rendelkezésre állási támogatásra és szociális segélyre jogosult nyilvántartott álláskeresők aránya szoros összefüggést mutat a terület gazdasági fejlettségével. Ott jelentősebb az e támogatásban érintettek száma, ahol az álláskeresők nagy része már kimerítette a munkanélküli ellátásra való jogosultsági időt.

¹³Álláskeresési járadékban a nyilvántartott álláskeresők közül azok részesülhettek, akik álláskeresővé válásukat megelőzően járadékfizetési kötelezettségüknek eleget tettek és így a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényben (Ft.) meghatározott feltételek szerint álláskeresési járadék folyósítására jogosultságot szereztek. A Ft. 2010. január 1-jétől hatályba lépett módosítása szerint az álláskeresési járadék megállapításánál figyelembe kell venni mind a munkaviszonyban, mind az egyéni vagy társas vállalkozási tevékenységben eltöltött jogszerző időt, így a vállalkozói járadék mint ellátási forma 2010. január 1-jétől beolvadt az álláskeresési járadék fogalmába.

¹⁴Álláskeresési segélyt a nyilvántartott álláskeresők közül azok kaphattak a) akik minimum 180 napra megállapított álláskeresési járadékfolyósítási idejüket kimerítették, b) akik min. 200, max. 364 nap munkaviszonnyal rendelkeztek és c) akiknek a kérelem benyújtásakor a reájuk irányadó nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb 5 év hiányzott és legalább 140 napra megállapított álláskeresési járadékfolyósítási idejüket kimerítették.

¹⁵Rendelkezésre állási támogatásra, illetve rendszeres szociális segélyre a nyilvántartott álláskeresők közül azok a megélhetést biztosító jövedelemmel nem rendelkező, hátrányos munkaerő-piaci helyzetű aktív korú személyek jogosultak, akik munkanélküli ellátásra való jogosultsági idejüket kimerítették és akiknek a települési önkormányzat rendszeres szociális segélyt állapított meg. A jogszabály 2009. január 1-jei változását követően a rendszeres szociális segélyben, a rendelkezésre állási támogatásban és az új típusú szociális segélyben részesülők együttes száma.

Tízezer lakosra jutó rendelkezésre állási támogatásban részesültek havi átlagos száma, 2010 *

* KSH adatai alapján.

A KSH adatai alapján a 91 városban a rendelkezésre állási támogatásban részesültek havi átlagos száma 10 ezer lakosra vetítve 176 volt 2010-ben. A 3 ezer fő alatti és a 10 ezer fő felettekben alacsonyabb, a többi népességnagyság-kategóriákban magasabb a mutató értéke, mint az összes település esetében. Ezt a támogatási formát inkább az elmaradottabb keleti országrészben vették nagyobb arányban igénybe. Az ezer lakosra jutó rendelkezésre állási támogatásban részesültek száma a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Cigándon (1057) a legmagasabb, de a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírmadán (905), Vaján (888) és Mándokon (821) is jelentős, ezzel ellentétben a Győr-Moson-Sopron megyei Fertőszentmiklóson mindössze 2.

Oktatás

A városi funkciókon belül fontos szerepe van a közoktatásnak, az új városokban főképp az alapfokú oktatás és nevelés területén láttuk ezt érvényesülni.

Az ezredfordulót követően várossá vált települések között húsz, a közoktatás teljes repertoárját – óvoda, általános iskola, középiskola (gimnázium vagy szakközépiskola) és szakiskola – felvonultató város található, közülük néhány térségi központként vállalta fel a „tudás-közvetítést” a fiatalok számára, vagy a felnőttek oktatását. Ezek többek között: Mélykút, Abaújszántó, Velence, Mándok, Nyírmada, Demecser, Vép.

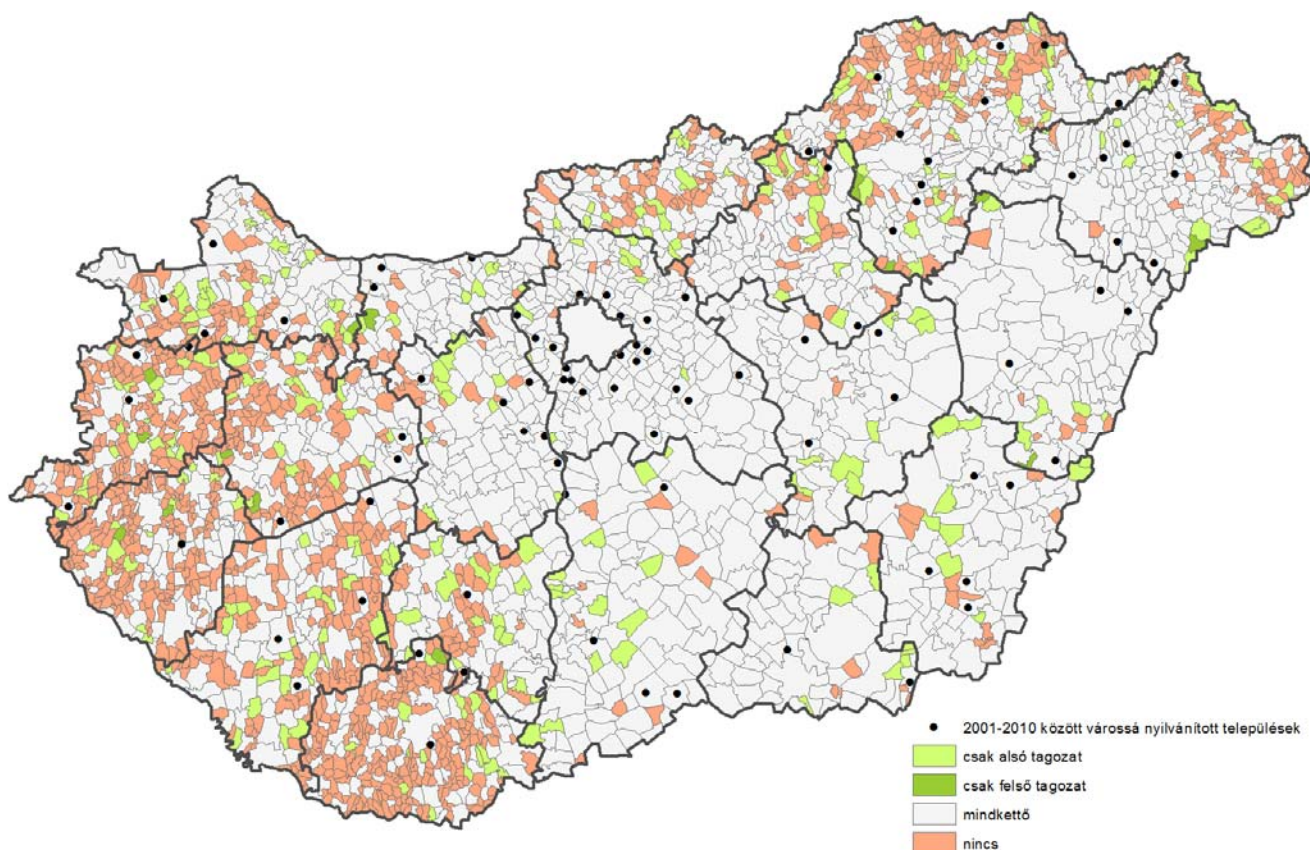
A nappali rendszerű képzésekben a feladat-ellátási helyek száma, a gyermekek, tanulók létszáma oktatási szintenként eltérően alakult a 2010/2011-es tanévben. Minden új városban működött legalább egy-egy óvoda és általános iskola (alsó és felső tagozattal), míg középiskola csupán háromötödükben. Az ezer lakosra jutó óvodás gyermekek száma

ezekben a városokban (37) jóval magasabb volt, mint a vidéki városokban (19), de alig haladta meg a községek (34) átlagát. Az általunk vizsgált népességnagyság-kategóriák mindegyikében a városok mutatója fölülmúlta az összes település átlagát. Az arányszám értéke főként azokban a városokban volt kiemelkedő, amelyek oktatási-kulturális „központként” a környező kistelepülések alapfokú oktatását biztosították. Ilyen új város az ezer lakosra vetített óvodás gyermekek számának sorrendjét vezető Igal (69) és Pálháza (61), de említhető még a teljesség igénye nélkül, az átlag feletti mutatóval rendelkező Kadarkút, Gönc, Répcelak, Kisköre és Nagybajom is. Átlag feletti mutatóval rendelkezett a városok azon 34%-a is, ahol az elmúlt tíz évben nőtt a népesség száma – gyarapodó lakosságszámuk vélhetően döntő jelentőséggel bírt városi ranghoz jutásukban – ide sorolható a 10 ezer fő felettiek zöme, valamint a Pécs melletti Kozármisleny. Az új városok közül néhánynak csak csekély mértékben nőtt, vagy kifejezetten csökkent 2001–2010 között a lakosságszáma, viszont ebben az időszakban kiemelkedett az ezer lakosra jutó élveszületéseké, így az **óvodába beíratottak** száma és népességre vetített aránya is magasabb volt az átlagnál. Ilyen település a Dunától keletre fekvő Nyírmada, Jászkisér, Cigánd, Alsószolca és Vaja.

Az új városokban 135 **általános iskola** működött több mint 46 ezer diák oktatását biztosítva a nappali képzésben. Ezer lakosra 86 tanuló jutott, ugyanannyi, mint a vidéki városokban, viszont több a községek (73) átlagánál. A mutató értéke az óvodásokéhoz hasonlóan Igalon (236) és Pálházán (205) volt a legnagyobb, a rangsorban következő Gyöngyösön (170) is megfigyelhető, hogy viszonylag alacsony a gyermekkorúak népességen belüli aránya, viszont az említett településekre iskolába a környező településekről bejárók hányada 5–5,5-szerese az új városok átlagának.

10. ábra

Általános iskolák, 2010

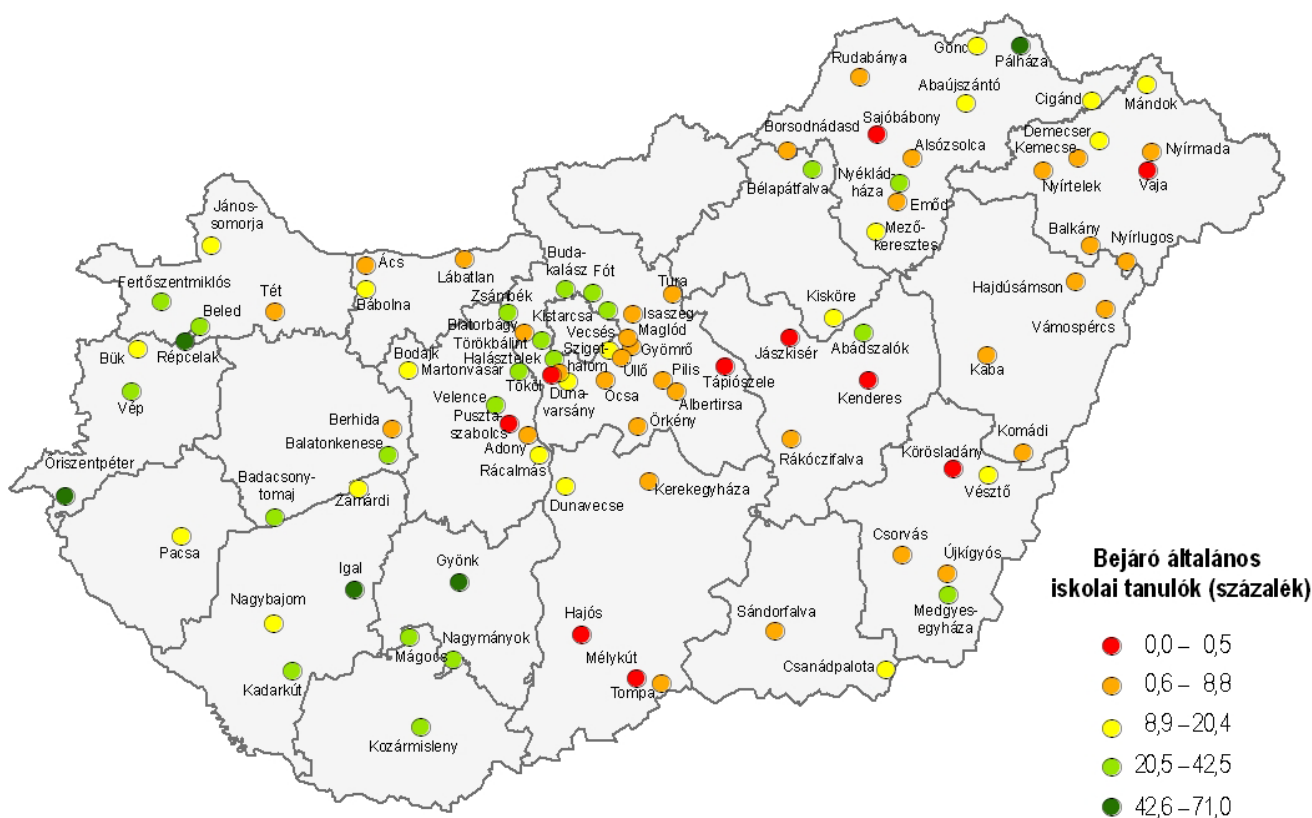

A térség oktatásában betöltött fontos szerepét jelzi Óriszentpéteren és Répcelakon is a bejárók magas, 50% feletti aránya. Kadarkúton, Velencén ez a hányad meghaladta a négytizedet, Beleden, Zsámbékon és Nyékládházán a háromtizedet.

Azokban a városokban ahol magas (50% fölötti) az általános iskolákba más településről bejáró tanulók aránya olyan földrajzi környezetben fekszenek – apró-, törpefalvak illetve zsák települések gyűrűjében –, amelyekben egyáltalán nincs iskola, vagy csupán alsó tagozaton folyik oktatási- nevelési tevékenység. Ezek a kis települések nem képesek önállóan közszolgáltató feladatokat ellátni, intézményhálózatot (iskola, óvoda, egészségügyi alapellátás) működtetni. Ezeket a feladatokat az újonnan várossá vált települések vállalták fel, térségi központi szerepkör betöltésével. (Meg kell jegyezni, hogy ezek a városok korábban nagyközségként is ellátták ugyanezen feladatokat.)

11. ábra

A bejárók aránya az általános iskolai tanulókon belül, 2010

Az új városok átlagánál nagyobb az ezer lakosra jutó tanulók száma azokon a településeken is, ahol a 0–14 évesek részesedése 20%-ot meghaladó, viszont alacsony a bejárók aránya. Ilyen városok például – a saját iskoláikat „kitermelők” – Cigánd, Nyírmada, Nagybjom, Alsózsolca, Vaja és Hajdúsámson. A rangsor végén álló Rákóczi falván és Nyírteleken 2010-ben a gyermekkorúak és a bejárók aránya egyaránt alacsony volt.

Szakiskolai és speciális szakiskolai képzés az új városok 29%-ában működött (26 település 35 feladat-ellátási helyén), nappali oktatásban 3,2 ezren részesültek. Velencén, Kenderesen és Zsámbékon kiemelkedő (350 feletti) volt a tanulói létszám. Képzések jellemzően Velencén a kereskedelem, vendéglátás, Kenderesen a mezőgazdaság és a vendéglátás-idegenforgalom szakmacsoportokban folytak. Zsámbékon (a Premontrei Női Kanonokrend fenntartásában) a vendéglátás mellett – többek között – szociális gondozást

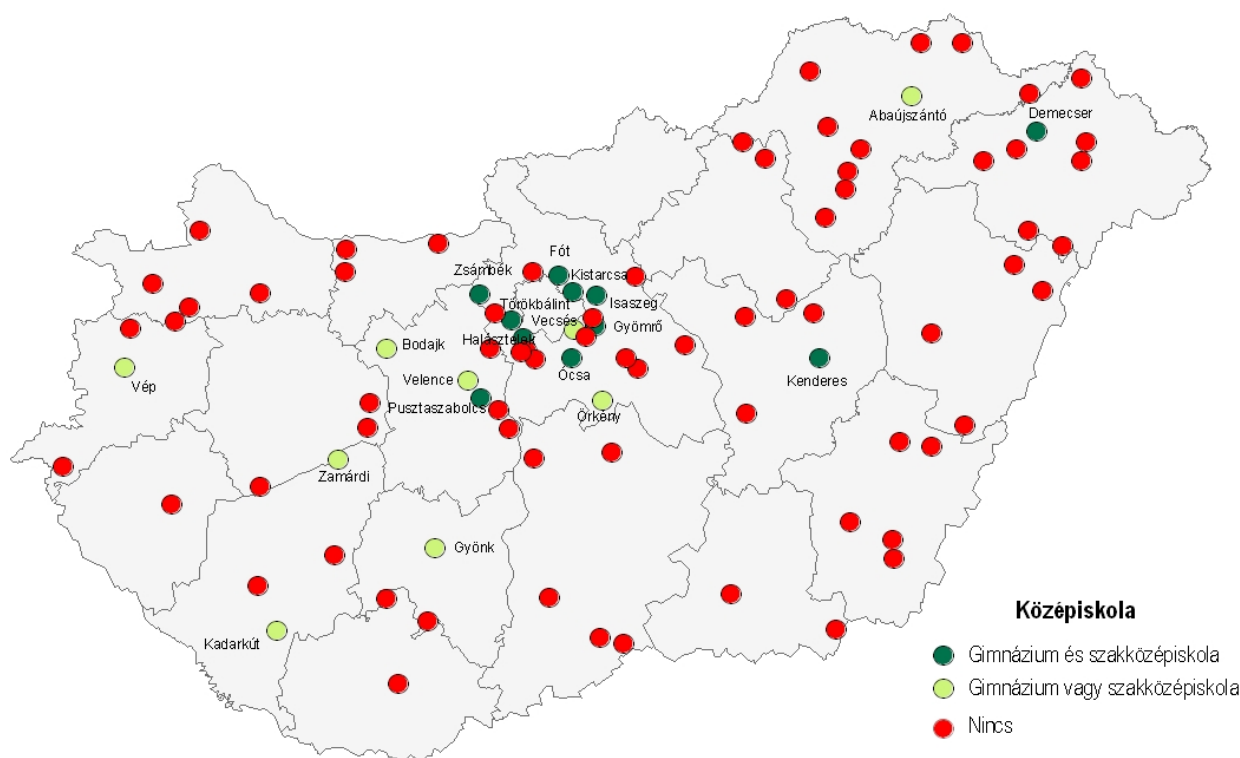
oktattak, illetve különböző ipari szakmák (szerkezetlakatos, kőműves stb.) elsajátítására is lehetőség nyílt.

Az új városok között 9 biztosított szakmai képzést a felnőttoktatásban, a legtöbben Mélykúton (a Szegedi Felnőttoktatási Szakképző Iskola keretein belül) szerezhettek szakmai végzettséget.

Középiskolai nappali képzésben 20 új városban részesülhettek a diákok, 46%-uk gimnáziumba, 54%-uk szakközépiskolába járt. A középiskolával rendelkező városok 65%-a gimnáziumi és szakközépiskolai oktatást egyaránt folytatott.

12. ábra

Nappali képzést folytató középiskolák, 2010

Az intézmények térségi szerepét jelzi a bejárók viszonylag magas aránya, illetve a kollégiumi elhelyezés lehetősége. Az ezer lakosra jutó középiskolai tanulók száma a nagy múltú gyönki gimnáziumban (133) volt a legmagasabb. A velencei szakközépiskolába jártak be legtöbben más településről, arányuk meghaladta a 90%-ot, a legkevesebben Zamárdiba, hányaduk 28%.

Egy-egy speciális, nem minden megyében elérhető képzést nyújtó középiskola vonzó lehet az intézménytől akár több száz kilométerre élők számára is, ilyen Bábolnán és Kenderesen a lótarató-és lótenyésztő szak, vagy Bodajkon a táncos képzés.

A vizsgált települések közül 15 rendelkezett középiskolai kollégiummal. A nappali tagozatos középiskolások több mint négytizede vette igénybe ezt a szolgáltatást Zamárdiban (Dél-Balaton-i Idegenforgalmi, Közgazdasági Szakközépiskola), Vépen (a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium fenntartása és közvetlen irányítása alatt álló mezőgazdasági iskola), Gyönkön (Tolnai Lajos Gimnázium), valamint Kenderesen (a Horthy-kastélyban és annak majorságában működő agrár és vendéglátás-idegenforgalmi szakmacsoportokban oktató iskola).

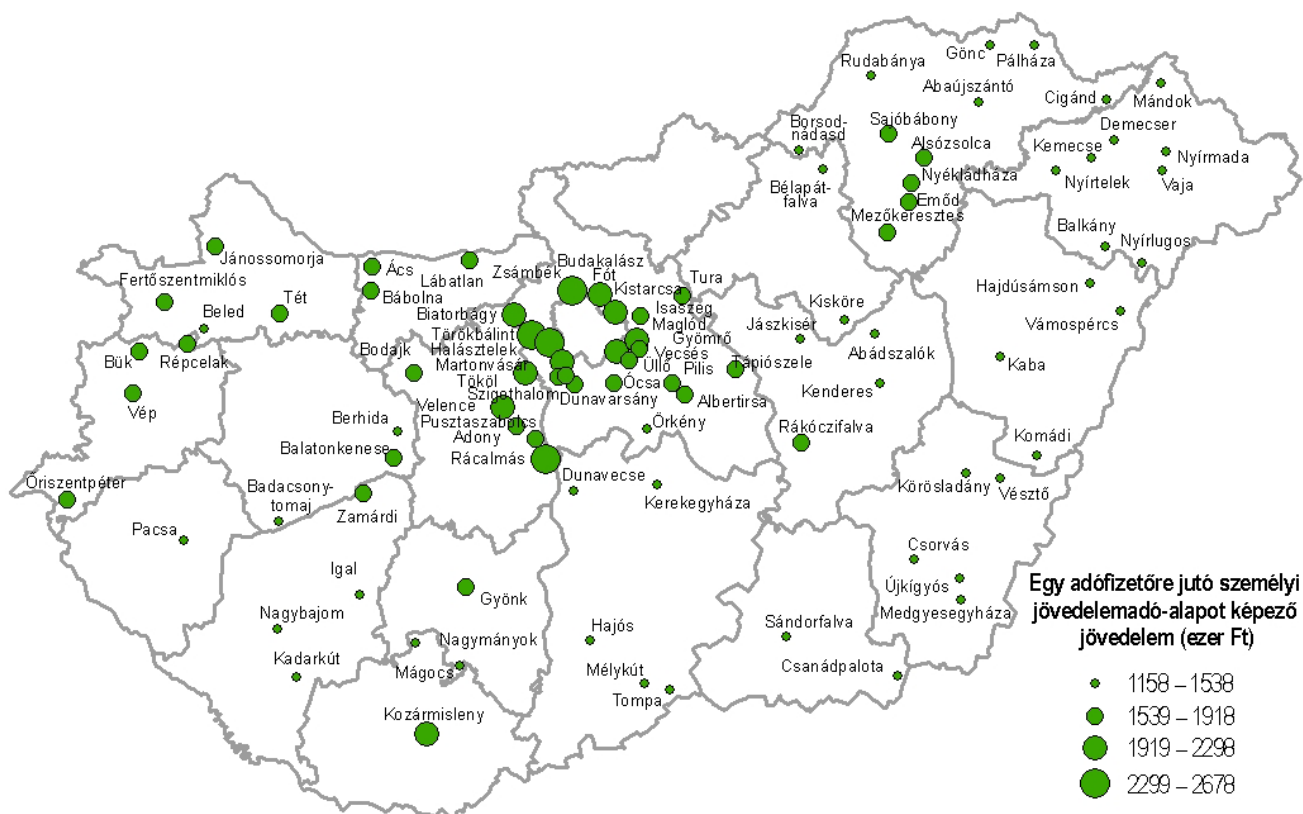
Személyi jövedelemadó¹⁶

A települések gazdasági-társadalmi fejlettségének, munkaerő-piaci lehetőségeinek, a foglalkoztatottság mértékének megismeréséhez egyfajta megközelítést nyújthat a személyi jövedelemadó alá eső jövedelmek vizsgálata. 2010-ben a vizsgált városok 549 ezer fős állandó népességének a 42%-a, közel 233 ezer fő fizetett személyi jövedelemadót. Az adóalapot képező jövedelem mintegy 402 milliárd forint volt.

Az új városokban **az adófizetők ezer lakosra vetített száma** (424) elmaradt a vidéki városok átlagától (438), viszont a községek azonos mutatóját (411) meghaladta. A legtöbb ezer lakosra jutó adófizetőt, 591-et a Vas megyei Répcelakon regisztrálták. Ezt követte a nagy múltú település: Bábolna, majd a 2009-ben várossá nyilvánított nyugat-magyarországi kisváros: Beled. A két legkisebb települést, Pálházát és Óriszentpétert is az első 10 település között találjuk, előbbit a 4., utóbbit a 10. helyen. Meglepő módon azonban a Budapesthez közeli városok csak a középmezőnyben helyezkednek el, amelynek okai inkább társadalmi rétegződésükkel, mint a munkalehetőségekkel függnek össze. (A 90-es évektől kezdődően megindult a fővárosból a környező települések irányába a jó anyagi körülmények között élő, magasabb társadalmi státuszú családok, majd ezzel párhuzamosan az elszegényedő, szerényebb jövedelmű (pl. nyugdíjas) rétegek kiköltözése, illetve vidékről a megélhetés következtében elvándoroltak betelepülése is, amely nemcsak felduzzasztotta a népesség számát, de át is alakította annak összetételét.) A rangsor legalján olyan észak-magyarországi és észak-alföldi városok foglalnak helyet, mint Nyírmada, Mándok, Rudabánya, Borsodnádásd, Balkány vagy Vaja, de a kedvező elhelyezkedése – a főváros és az autópálya közelsége – ellenére a Pest megyei Örkény is. A sort végül a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Cigánd zárja, ahol az adózók fajlagos száma mindössze 280 fő volt.

13. ábra

Egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem összege, 2010

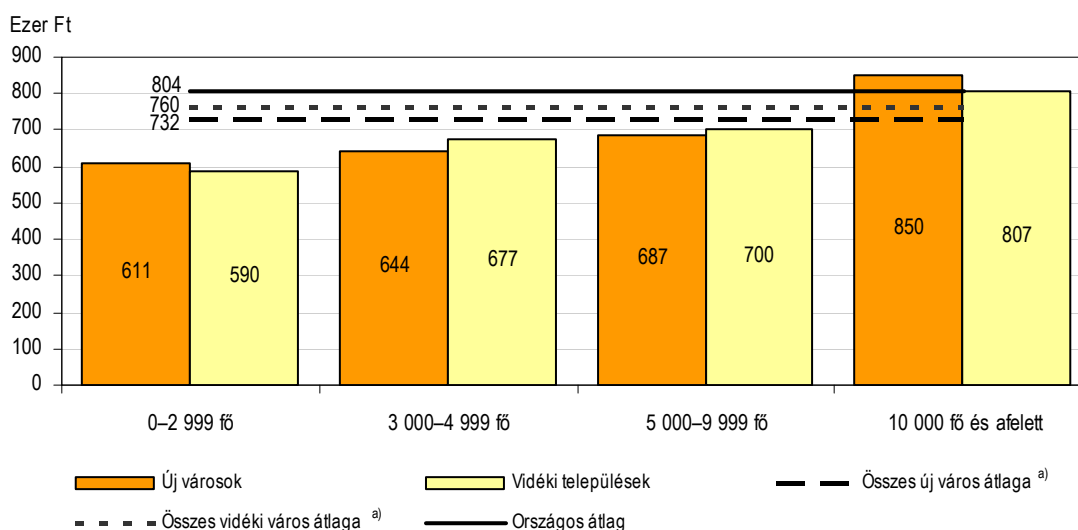

¹⁶ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai alapján.

Az utóbbi 10 évben városi rangot kapott települések lakosságának személyi jövedelemadó alá eső bevételei mind népességnagyság-kategóriák szerint, mind területileg jelentős eltéréseket mutatnak. **Az adóalapot képező jövedelem átlagosan egy adófizetőre vetítve 1 millió 727 ezer forintot tett ki 2010-ben, ami a vidéki városok átlagához hasonlóan alakult, a községek átlagát pedig 14%-kal meghaladta.** A népességnagyság-kategóriával együtt csökken az egy adófizetőre jutó összevont adóalap is. Az adóköteles jövedelem a legnépesebb városokban a legmagasabb, itt egy adófizetőre átlagosan 1 millió 970 ezer forint jutott. Ezen városok egy kivételével mind a főváros vonzáskörzetében helyezkednek el, ahol jellemzően magasabbak az átlagkeresetek. A legtöbb adóköteles jövedelem Biatorbágyon, Törökbálinton és Budakalászon keletkezett, mindhárom település része a Budapesti agglomerációnak. A legmagasabb – bár az előbbinél lényegesen alacsonyabb összegű – jövedelemadó-alappal rendelkező városok között ott találjuk a baranyai Kozármislenyt is, amelynek lakossága 2001 óta a másfélszeresére duzzadt a Pécsről kiköltöző középosztálybelieknek köszönhetően, de átlag feletti adóköteles jövedelemadó-alap jelentkezett a – hasonló földrajzi adottságokkal bíró – Miskolchoz közeli Nyékládházán is. Az utolsó helyeken két Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kisváros, Vaja és Nyírmada állt. Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó-alapot képező legmagasabb (2 millió 678 ezer forint) jövedelem 2,3-szerese a legalacsonyabbnak (1 millió 158 ezer forint).

14. ábra

Egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem összege, 2010

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

Az adóalap viszonyszámaihoz hasonlóan alakult az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó nagysága is. Az egy állandó lakosra számított jövedelemadó nagysága 2010-ben megközelítette a 118 ezer forintot.

Az új városok személyi jövedelemadóval kapcsolatos mutatóit – amelyekben tükröződnek az ott élők jövedelmi viszonyai is – elsősorban nem a település nagysága, hanem sokkal inkább annak elhelyezkedése határozta meg. Az ország nyugati, gazdaságilag fejlettebb régióiban találtuk relatíve a legtöbb adófizetőt, ezzel szemben a legtöbb adóköteles jövedelem a fővároshoz közeli, nagyobb városokban mutatkozott. A rangsort többnyire kelet-magyarországi települések zárták.

Lakásállomány, lakásépítés, közműellátás

A 2001 és 2011 között várossá vált települések több mint 500 ezer fős népességének 2010. év végén mintegy 205 ezer lakás nyújtott otthont, azaz e 91 település adta az ország vidéki városaiban rendelkezésre álló lakásállománynak a lélekszámhoz hasonló hányadát, 16%-át. Ezen városok **átlagos** (azaz egy településre jutó) **lakásszáma** a jelzett esztendőben 2249-et tett ki, ez több mint fele volt a vidéki városok átlagának. Az új városokat az ország azonos nagyságú településeihez hasonlítva kitűnik, hogy a köztük lévő különbség a népesség-nagyság növekedésével párhuzamosan ellenkező előjelűvé váltott át. A legapróbb új városok átlagos lakásszáma az ugyanilyen méretű településekénél jóval magasabb (annak mintegy a háromszorosa) volt, a következő kategóriában a differencia eltűnt, a mutató közel azonossá vált. Az 5–10 ezres kategóriában az egy településre jutó lakásszám elmaradt a vidéki átlagtól, amely lemaradás a 10 ezer fő feletti csoportban nőtt, a 91 település összességében elérte a 37%-ot.

A lakásállomány a vizsgált városok összességében 2001 óta 10%-kal gyarapodott, nagyobb mértékben, mint a vidéki városokban általában. A kisebbtől a népesebb nagyságkategóriák felé haladva a növekedés egyre erőteljesebb mértéket öltött. A 3 ezer főt el nem érő városokban még a 3%-ot sem érte el, ugyanakkor a skála másik végén, a 10 ezer főnél nagyobb településeken megközelítette a 20%-ot.

Az azonos nagyságú vidéki helységekkel való összevetésből látható, hogy a 91 településnek a skála kezdetén mutatkozó hátrányos helyzete – a lélekszám növekedésével – egyre kedvezőbbre váltott át. Az új városok fejlődése az 5 ezer fő alatti mindkét településcsoportban alatta maradt a megfelelő vidéki átlagoknak. A két népesebb kategóriában ezzel szemben rendre (sőt egyre erőteljesebben) meghaladta azokat.

A vizsgált körben a legélénkebb gyarapodásra Kozármislenyben (62%), Biatorbágyon (44%), Bükön (36%) és Halászteleken (34%) került sor. A kiugró bővülés részben egyes nagyvárosok (Pécs, Budapest) közelségével függ össze, amelyekből a lakosság egy része – munkahelyét megtartva, ugyanakkor a vidékiesebb életkörülmények előnyeire remélve – a környező kisebb települések felé mozdult el, másrészt (Bük esetében) az ország egyik legnagyobb gyógy-, strand- és élményfürdőjének jelenlétével magyarázható. A lakásállomány növekedése a 91 város közül 63-ban az átlagosnál szerényebb mértékű volt, ezen belül 47-ben a községek átlagát (5,2%) sem érte el. Ezeken túlmenően külön említést érdemel Mágocs, Kenderes, Kisköre, Medgyesegyháza, Vésztő és Rudabánya, ezen a hat településen ugyanis a többivel ellentétben (0,1 és 1,4% közötti mértékben) csökkent a lakások száma. A visszaesésben szerepet játszhat ezeknek a helységeknek a kedvezőtlen (gazdaságilag hátrányos) térségekben való elhelyezkedése.

Az új városok a 2001 óta eltelt időszakban összesen 22 ezer **új lakással** gyarapodtak, településenként átlagosan 242-vel, ami százszal kevesebb, mint a vidéki városokban összességében. Népességnagyság-csoportonként tekintve, kategóriáról kategóriára haladva ez esetben is (ugrásszerű) növekedés tapasztalható: 3 ezer fő alatt átlagosan 42, 3–5 ezer fő között 87, az 5–10 ezres lakónépességű település-együttesben 209, a 10 ezer főnél népesebb városok körében pedig 856 épített lakás jutott átlagosan egy-egy városra. Az első és utolsó kategória esetében ez magasabb, a közbülső két csoport esetében pedig alacsonyabb volt, mint az ország azonos népességű településein. Megjegyzendő, hogy az ország 3 ezer főnél kisebb településeire kevesebb (19) épített lakás jutott, mint a községekben (27).

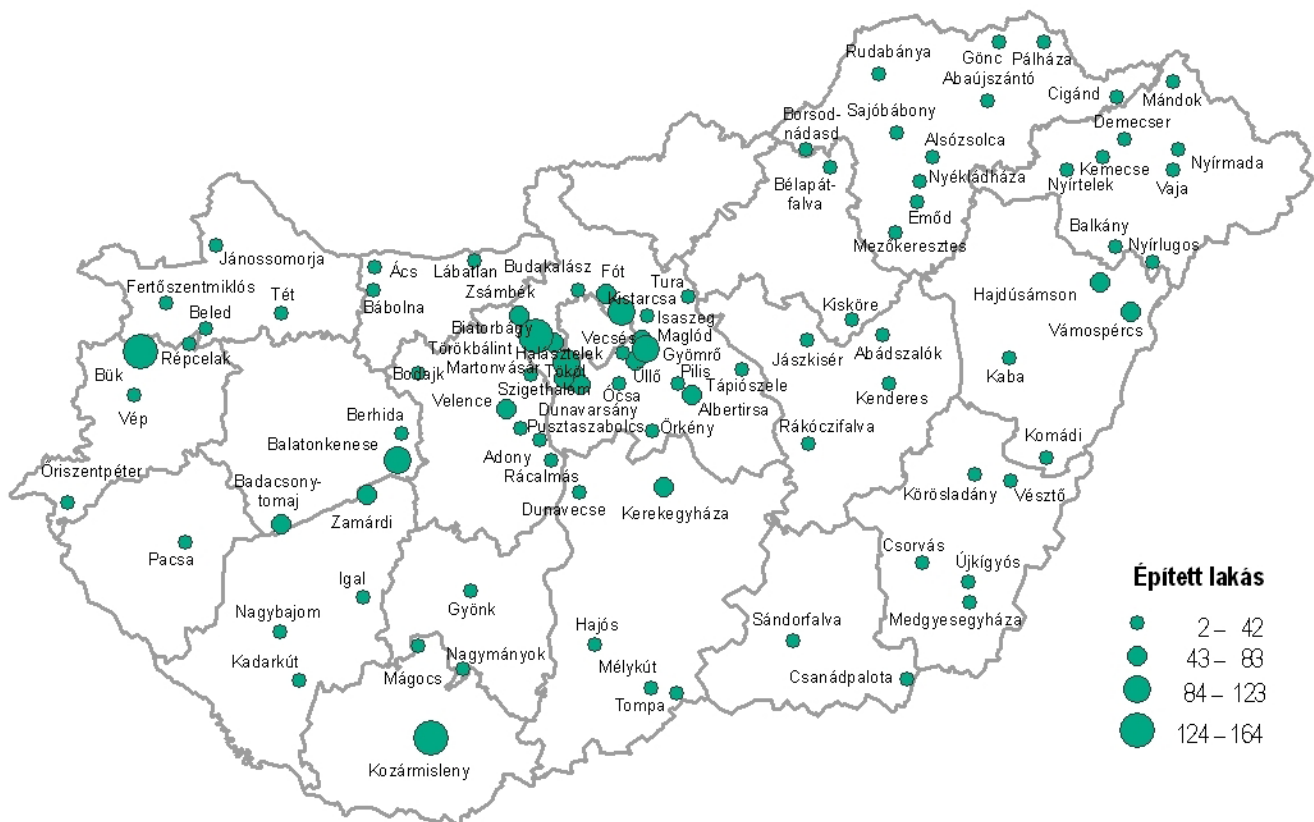
Az új városokban a 2001–2010 közötti időszakban **tízezer lakosra vetítve** évente átlagosan 42 új lakás épült, tizzel több a vidéki városok, és 8-cal több az országos átlagnál. A településméret a lakásépítések intenzitását illetően is lényeges szerepet játszott, a mutató a kisebb lélekszámú városokban (18, illetve 21) jóval elmaradt a nagyobbakétól (33, illetve 68). Az ország azonos népességű településeihez képest az új városok ez esetben is

– akárcsak az előzőekben – az első két kategóriát tekintve kedvezőtlenebb, a második kettőt illetően pedig kedvezőbb helyzetben voltak, a tízezer főre jutó éves lakásépítkezések ugyanis az előbbi két nagyság-csoportban elmaradtak a megfelelő országos átlagoktól, az utóbbi kettőben azonban meghaladták azokat. Az új városok két kisebb lélekszámú csoportja a tekintetben is hátrányos helyzetűnek számított, hogy a lakásépítések intenzitása nemcsak az azonos népességű vidéki helységekenél volt rosszabb, hanem a községek átlagánál (24) is. Miután ezt a mutatót általában a település-fejlődés egyik fontos indikátoraként tartják számon az említett két város-csoport lemaradása nem elhanyagolható jelentőségű.

A már korábban vázolt okokkal összefüggésben Kozármislenyben, Bükön, Biatorbágyon, Halásztelken és Gyömrőn folyt a legintenzívebb lakásépítés, a tízezer főre jutó újonnan épített otthonok száma valamennyi felsorolt településen meghaladta az évi százat (az első helyen álló Kozármislenyben pl. 164-et tett ki). Velük szemben említhető Borsodnádasd, Mágocs és Csanádpalota, ahol tízezer lakosonként évente mindössze 2 új lakással bővült az utóbbi évtizedben az állomány. Az új városokkal kapcsolatban megjegyzendő, hogy közel hattizedüket mérsékeltebb építési kedv jellemezte, mint az ország falvait, ezen belül kéttizedükben (16 városban) még a tízet sem érte el a mutató értéke.

15. ábra

Tízezer lakosra jutó épített lakás, 2001–2010 évek átlagában

Az építkezések alakulásából arra is következtethetünk, hogy egy-egy térség lakásállománya mennyire „fiatal”, annak mekkora hányada származik az utóbbi évtizedből. Az új városokban a 2001–2010. években létesült lakások a jelzett időszak végi állománynak a 11%-át tették ki, ami az ország vidéki városainál „fiatalabb” összetételükre utal. Az egyes népességnagyság-csoportok vizsgálatából kitűnik, hogy minél számottevőbb egy-egy város lélekszáma, annál kedvezőbb korstruktúrájú a lakásállománya. A 2010. év végi adatok szerint a 3 ezer fő alatti, valamint a 3–5 ezer fő közötti új városok lakásainak 4–6%-a, az 5–9 ezer főseknek 9%-a, a 10 ezernél népesebbeknek pedig a 18%-a volt tíz évesnél újabb. Előbbi két mutató alatta maradt az azonos lélekszámú települések átlagának, utóbbi kettő

azonban meghaladta azt. Említést érdemel, hogy a két alacsonyabb népességszámú kategóriába tartozó új városokban a lakások kisebb hányada épült a 2000-es évek első évtizedében, mint a községekben általában, azaz lakásállományuk „öregebbnek” számít, mint a falvaké.

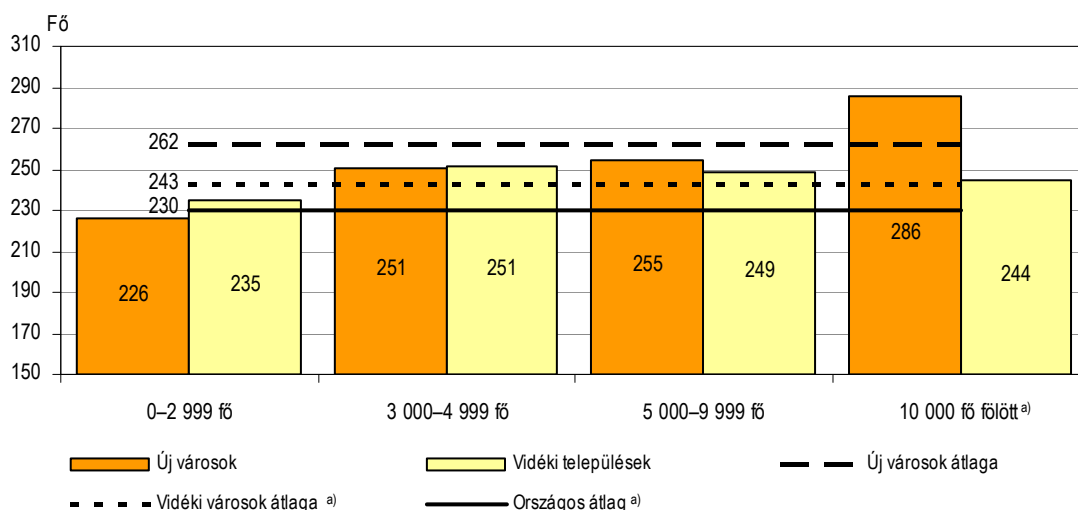
A 2001 és 2011 között városi rangra emelt települések közül az egyik oldalon Kozármisleny és Biatorbágy emelhető ki, ugyanis itt volt a legelőnyösebb az állomány összetétele. A 2010. évi lakásállománynak Kozármislenyben a 41, Biatorbágyon 33%-át hozták az utóbbi évtizedben tető alá. Medgyesegyházán, Mágocson, Borsodnádason és Csanádpalotán viszont az elmúlt tíz esztendőben épített lakások aránya az egy százalékot sem érte el.

A **laksűrűségről** elmondható, hogy az új városokban 2010-ben száz lakásra – a vidéki városokat meghaladóan – 262 lakó jutott. Az egyes népességnagyság-kategóriákat tekintve látható, hogy minél nagyobb városról esik szó, a laksűrűség annál magasabb (3 ezer fő alatt még „csak” 226, 10 ezer fő felett viszont „már” 286 fő jutott átlagosan száz otthonra). A legkisebb települések esetében a megfelelő országos átlagnál az új városokban még tágasabb lakáskörülmények mutatkoztak, amely előny a következő kategóriában eltűnt, onnan kezdve pedig a laksűrűségben mutatkozó különbség az új városok rovására egyre fokozódott. Említést érdemlő körülmény, hogy a legkisebb új városokban a mutató 2010-ben alacsonyabb volt a községek összességére jellemző átlagnál.

A városok közül 8-ban kiugró laksűrűség mutatkozott, a száz lakásra jutó lakosok száma ezekben meghaladta a 300 főt. A 8 település közül a zsámbéki és az alsózsolcai mutató értéke volt a legmagasabb, sorrendben 328, illetve 324 főt tett ki. Ezzel szemben Csanádpalotán és Mélykúton a laksűrűség több mint fele volt az említett két városénak. Rajtuk kívül még további hat olyan helység található, amelyben a mutató 200-nál kisebb volt.

16. ábra

Száz lakásra jutó lakosok száma, 2010

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

Egy-egy térség lakosságának életkörülményeire – egyebek mellett – az adott terület kommunális ellátottsága is utal. A városokat illetően – ezen cím viselésének egyik tényezőjeként – a fejlett **közműhálózat** elvileg elvárás lenne, a gyakorlatban viszont még körükben is számos esetben tapasztalhatók hiányosságok. Ezek a hiányosságok azonban a 2001–2010 közötti időszak során mérséklődtek, az ellátottság valamennyi mutatójában javulás érzékelhető. A vizsgált településeken a legnagyobb változás a szennyvíz-bekötések

számában történt (ennek ellenére az új városok között is akadnak olyanok, amelyekben a szennyvíz-elvezetés még mindig nem megoldott), de a gáz- és víz-bekapcsolások számának bővülése is kimutathatóan nagyobb volt, mint a vidéki – Budapest és megyei jogú városok nélkül – városokban átlagosan.

A **közüzemi ivóvízhálózatba** bekapcsolt lakások számának növekedése a többi közművel összehasonlítva kisebb mértékű volt. Az új városokban a vezetékes vízzel ellátott lakások száma 2001 és 2010 között 13%-kal, 22,5 ezerrel nőtt, erőteljesebben, mint a vidéki városokban átlagosan (8,8%). A vidéki városi átlagot meghaladó növekedéshez nagyban hozzájárult az, hogy korábban némely település meglehetősen hiányos ellátottsággal rendelkezett, amit az elmúlt évtizedben jelentős fejlesztésekkel emeltek „városi” szintre. Közéjük tartozott pl. Pilis és Hajdúsámson, előbbiben 86, utóbbiban 43%-kal növekedett a vízbekötések száma. Más város, így pl. Kozármisleny esetében a vizsgált időszakban lezajlott rendkívül intenzív lakásépítkezés velejárója volt a vízzel ellátott lakások nagyarányú (61%-os) bővülése.

A fentiekben vázoltak eredményeként a közműves ivóvízhálózatba 2010-ben az új városok lakásállományának – a vidéki városok átlagához hasonlóan – már a 94%-a csatlakozott. Ez valamivel meghaladta a községekben mutatkozó arányt. Az ellátottság a legkisebb népességekategóriájú városokban volt relatíve a legszűkebb körű (90% körüli mértéket ért el), viszont a 3 ezer fő feletti nagyságcsoporthoz mindegyikét közel azonos kiépítettség (94%-os) jellemezte. Az ország megfelelő lélekszámú településeihez képest lényeges differenciák e téren nem mutatkoztak.

A **közüzemi szennyvízvezeték-hálózatba** bekapcsolt lakások száma 2001 és 2010 között átlagosan 95%-kal gyarapodott az új városokban, míg a vidéki városok összességében a növekedés „csak” 68%-ot ért el. A számottevő bővülés hátterében, ez esetben is az alacsony színvonalú kiindulási alap áll, nevezetesen az a körülmény, hogy a keletkezett szennyvizet zárt csatornában történő elvezetése az áttekintett időszak kezdetén még csak igen szűk körű volt. Ezt támasztja alá, hogy a bekapcsolt lakások leglátványosabb – több mint tízszeres – gyarapodására éppen azokon a helyeken (Mezőkeresztes, Martonvásár, Csorvás) került sor, ahol a csatornázott otthonok aránya 2001-ben a legalacsonyabbak közé tartozott (mindössze 3–6% körüli mértéket ért el).

Bár szennyvízcsatornával 2010-ben az új városokban a lakásoknak már a kétharmada rendelkezett, hányaduk még így is alacsonyabb volt, mint a vidéki városokban általában. Az egyes népességnagyság-csoportokat tekintve látható, hogy a kiépítettség kategóriáról kategóriára haladva – némi kivételtől eltekintve – egyre előnyösebbé vált. Míg 3 ezer fő alatt a lakásoknak még csak 60%-ából, addig a 10 ezernél népesebb városok esetében már 75%-ából vezették el zárt rendszeren keresztül a szennyvizet.

A csatornázottságnak a vízellátást meghaladó bővülése következtében 2001 és 2010 között kedvezően változott az ún. **közműolló**. Míg az időszak elején a közműves vízzel rendelkező lakásoknak még csak mintegy négytizede volt egyúttal csatornázott is, addig 2010-ben ez már 70%-ukról volt elmondható. Az alapközművek kiépítettsége az új városokban kevésbé tekinthető arányosnak, mint az ország vidéki városainak összességében, ahol 2001-ben a lakásoknak több mint fele, 2010-ben közel 80%-a csatlakozott egyidejűleg mindkét hálózatba. Az olló a vizsgált 91 településen belül az alacsonyabb népességnagyság-kategóriákba tartozók körében az átlagosnál nyitottabb volt (2010-ben a 10 ezer fő alatti három csoportban 64–67% körül alakult), a 10 ezres lélekszámot meghaladók esetében mutatkozott zártabbnak, e körben a lakások 80%-a volt vezetékes vízzel és csatornával egyaránt ellátva.

A háztartási gázfogyasztás elterjedése alapvetően a rendszerváltástól kezdődően gyorsult fel hazánkban. Akkoriban még nem volt előrelátható az, hogy az ártényező hosszabb távon mennyire fogja majd szűkíteni a felhasználás lehetőségeit. Bár napjainkban sok helyen be van kötve a gáz, ez azonban nem jelenti azt, hogy ténylegesen használnák is

(természetesen fűtési célra). Önmagában tehát az a tény, hogy egy-egy lakás rendelkezik-e gázvezetékekkel nem tekinthető a fejlettség mutatójának, az adott település(csoport) ellátottságára azonban mégiscsak utal. A **háztartási gázfogyasztók** száma az új városokban átlagosan 30%-kal több volt 2010-ben, mint kilenc évvel korábban. A vidéki városokban ugyanezen időszakban 23%-os emelkedést regisztráltak.

Vezetékes gáz használatára az újonnan várossá nyilvánított településeken a lakások 85%-ában nyílt lehetőség, nagyobb hányadukban, mint a vidéki városokban. A lélekszám emelkedésével párhuzamosan ez esetben is folyamatos javulás mutatkozott, a legnagyobb új városokban a bekapcsolt lakások részaránya már meghaladta a 93%-ot, miközben ez a legkisebbeknél még „csak” 73%-ra rúgott. A megfelelő nagyságú településekhez képest az új városok ellátottsága rendre kedvezőbbnek bizonyult.

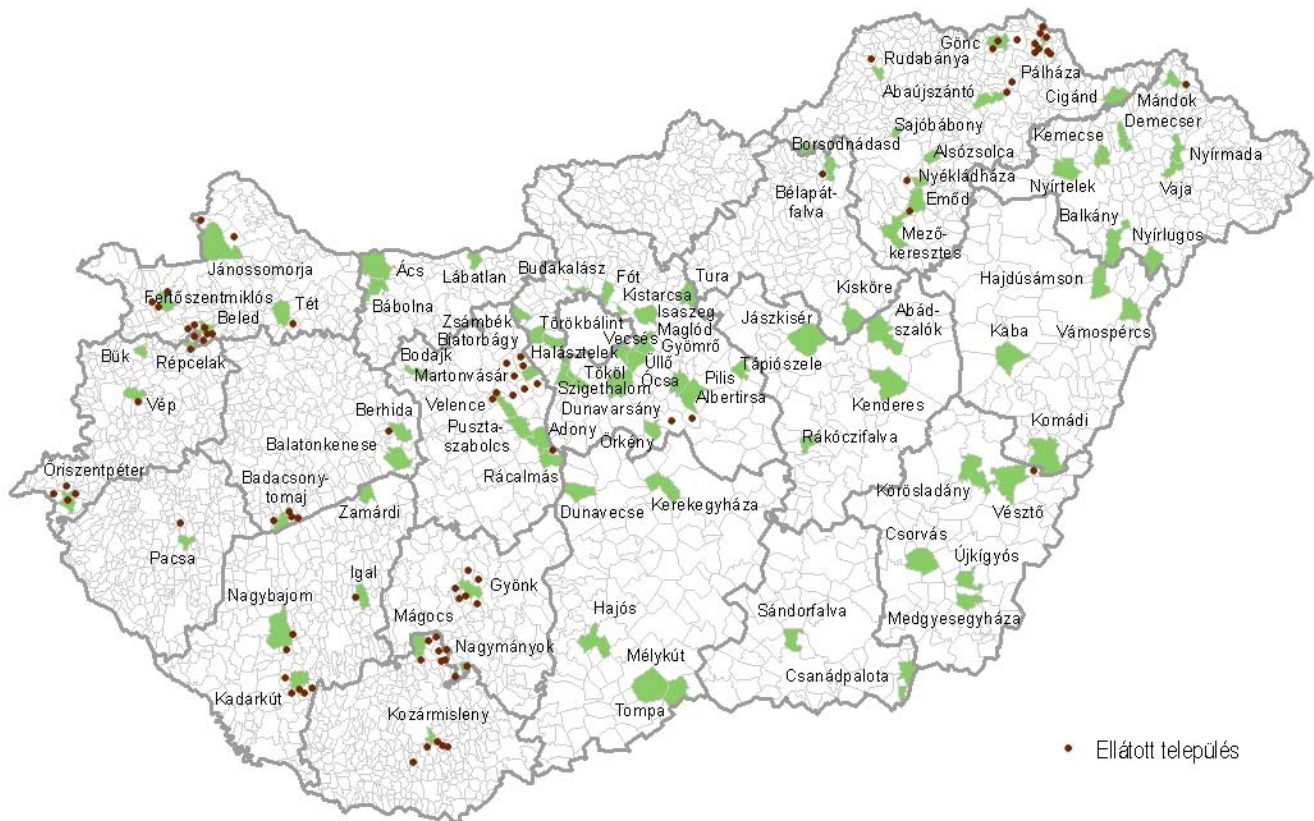
Egészségügyi ellátórendszer, szociális ellátás

A várossá nyilvánítás egyik fontos kritériuma lehet a fejlett egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés biztosítása. A helyi önkormányzatok számára – többek között – az egészségügyi alapellátás nyújtása is kötelező feladat (a házi orvosi, házi gyermekorvosi, a fogorvosi, az alapellátáshoz kapcsolódó ügyeleti, a védőnői, az iskola-egészségügyi ellátás). Az intézményi ellátottság elsősorban az adott település népességszámának függvénye. Az alapellátás működtetésekor elengedhetetlen a lakosság korösszetételének és esetleges igényeinek figyelembe vétele. A fent említett területek közül a házi orvosi, házi gyermekorvosi és a védőnői ellátottságot vizsgáltuk.

A 2001 óta várossá nyilvánított településeken 233 **házi orvos** és 88 **házi gyermekorvos** működött 2010 végén. Mind a 91 vizsgált településen praktizált házi orvos, városonként átlagosan 3, háromnegyedükben dolgozott – átlagosan egy – házi gyermekorvos is. A 10 ezer főnél népesebb magyarországi településeken (Budapest és a megyei jogú városok nélkül) átlagosan kétszer annyi házi orvos és házi gyermekorvos rendelt, mint az azonos népességnagyság-kategóriájú új városokban. A 3 ezernél kevesebb lakosú új városok átlagos népességnagysága 2,5-szerese az azonos kategóriájú összes településének, így az előbbieknél a praktizáló orvosok száma átlagosan 2, az utóbbiaknál egynél kevesebb volt. A kisebb lélekszámú településeken jellemzően „vegyes praxisok” működnek, vagyis a felnőtteket ellátó házi orvos gyógyítja a gyermekeket is. Az 5 ezer lakosnál népesebb új városok közül 2010-ben mindössze háromnak nem volt jogi állományban lévő (praxissal rendelkező) gyermekorvosa (közülük Jászksír és Vésztő esetében különösen indokolt lett volna a gyermekorvosi magas, 18% feletti aránya miatt).

A 91 városban egy házi orvosra és házi gyermekorvosra átlagosan 1671 lakos ellátása hárult, ez 6,6%-kal felülmúlta a vidéki városok átlagát, ezzel szemben 4,8%-kal elmaradt a községekéétől. A mutató értéke alacsonyabb volt a 3 ezer főnél kevesebb lakosú, illetve a 3–5 ezer fős népességű új városokban, mint az azonos népességnagyság-kategóriájú településeken, ennek ellenkezője érvényesült az 5–10 ezer fő közötti lakónépességű, valamint a 10 ezer főnél népesebb új városokban, amelyekben lényegesen több lakost látott el egy házi orvos és egy házi gyermekorvos, mint a megegyező nagyságú összes településen. Megfigyelhető, hogy azok az új városok, amelyek apró- és törpefalvas környezetben helyezkednek el, a házi orvosi ellátásban is betöltöttek egyfajta térségi központi szerepet, vagyis ezek a praxisok több környező települést látnak el. Példaként említhető Pálháza, amelynek házi orvosai környező 8 község (közülük a legnépesebb 600 fős) lakóit is ellátják, vagy Mágocs, amihez 7 kistelepülés tartozik, vagy Martonvásár és Gyöngyös 6–6, valamint Beled és Kadarkút 5–5 általuk ellátott településsel. Ezzel szemben az alföldi „nagy lélekszámú” városainak (Hajdúsámson, Kaba, Nyírtelek, Sándorfalva) házi orvosai más településeken nem rendeltek.

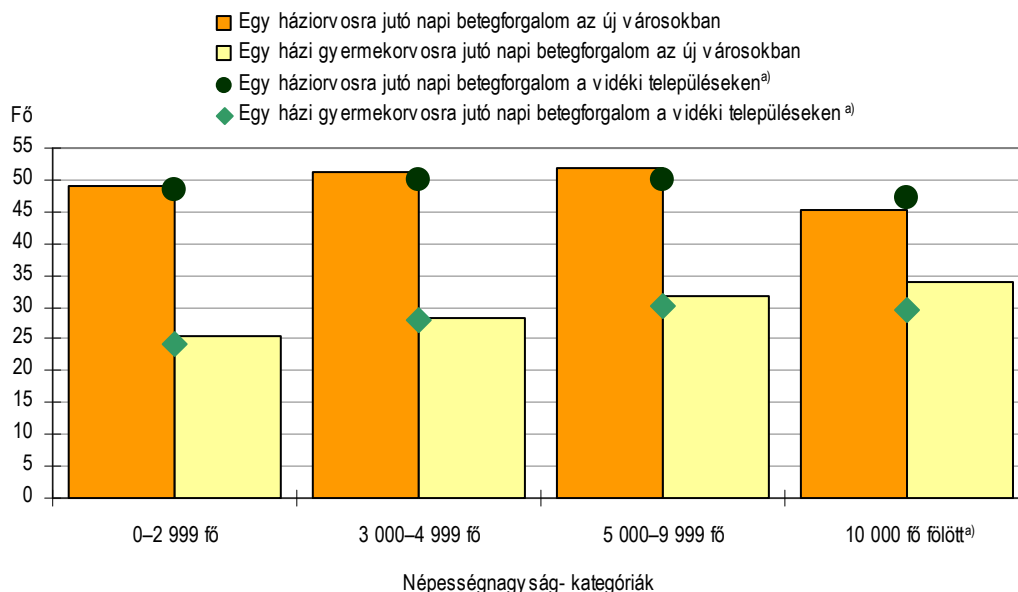
Háziorvosi és házi gyermekorvosi praxisok által ellátott települések, 2010

Árnyaltabb képet kapunk, ha az egy háziorvosi, illetve egy házi gyermekorvosi szolgálatra jutó betegforgalmat¹⁷ vizsgáljuk. Az új városokban egy háziorvosi praxis 2010-ben 12 592 fős betegforgalmat bonyolított, egy gyermekorvosi pedig 7900-at, ami egy munkanapra vetítve átlagosan az előbbieknél 49, az utóbbiaknál 31 főt jelentett. Elmondható, hogy a 91 város háziorvosi és házi gyermekorvosi praxisainak orvosai leterheltebbek, vagyis átlagosan nagyobb betegforgalmat bonyolítanak egy vidéki városi-, sőt egy községi szolgálaténál is. Ez alól csupán a 10 ezer főnél népesebb városok háziorvosi praxisai kivételek, betegforgalmuk nem érte el a megegyező népességnagyság-kategóriájú településekéit. A 15 legnépesebb város – Hajdúsámsontól eltekintve – Pest megyei, többségében a budapesti agglomerációhoz tartozik. Ezeken a településeken megfelelő az orvos-ellátottság, és emellett feltételezhető, hogy a Budapest vonzáskörzetében élők egy része – korábbi lakhelye vagy jelenlegi munkája miatt – a fővárosban veszi igénybe ezt az egészségügyi szolgáltatást is. Az egy szolgálatra jutó átlagos napi betegforgalom tekintetében a háziorvosi szolgálatoknál Nyírmada (82 fő), míg a gyermekorvosiaknál Alsózsolca (59 fő) vezetett 2010-ben.

¹⁷ A háziorvosi és a házi gyermekorvosi ellátásban a megjelentek és a meglátogatottak száma összesen.

Napi átlagos betegforgalom a háziiorvosi és házi gyermekorvosi ellátásban, 2010

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

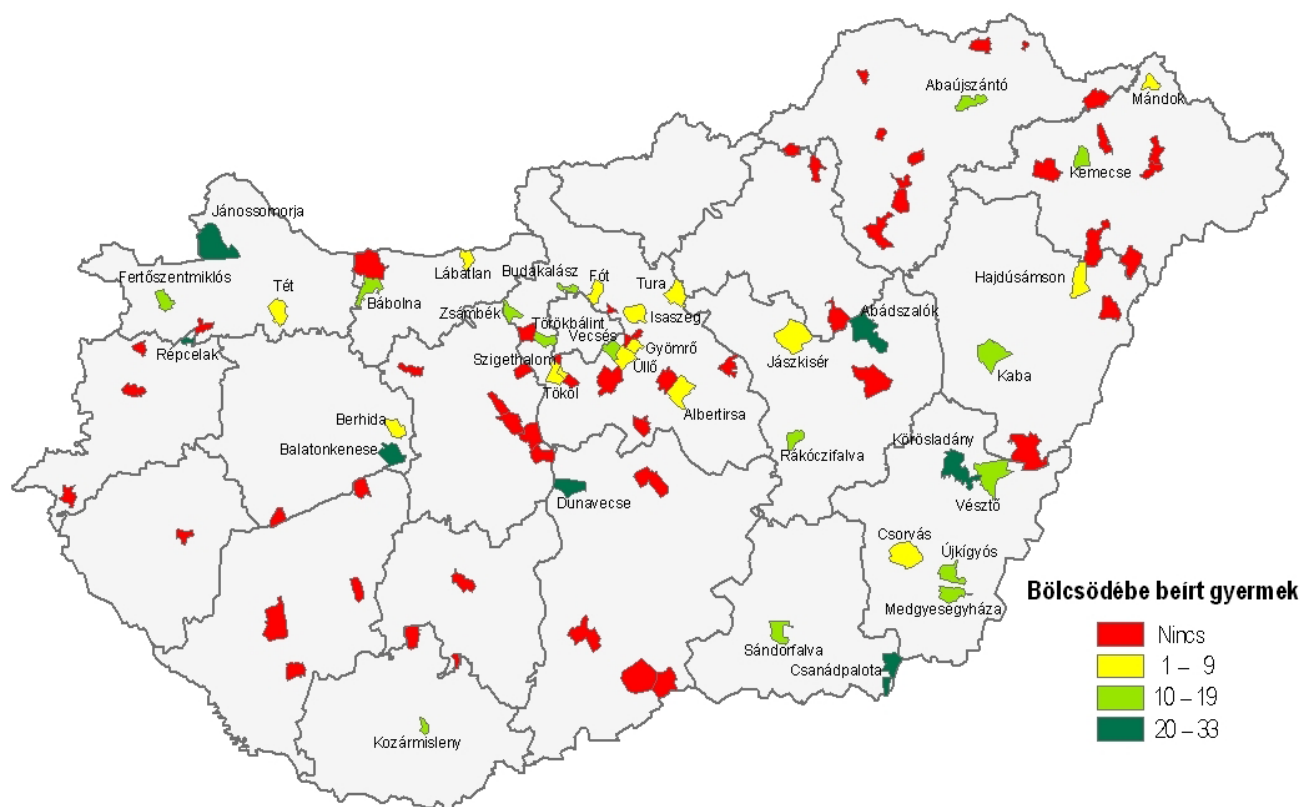
A 2001 és 2011 között várossá vált településeken 2010-ben átlagosan 3 betöltött **védőnői álláshelyet** tartottak számon, ezen belül a legkisebbek (3 ezer fő alatt) ellátottsága jobb, a legnagyobbaké (10 ezer főnél népesebb) viszont rosszabb volt, mint az azonos nagyságkategóriájú települések átlaga. A vidéki városok átlaga kétszerese az új városokénak, ami elsősorban a 30 ezer főnél nagyobb lakosságszámú „rég” városoknak köszönhető. Néhány új városban szembetűnő a védőnő hiány. Az elmúlt 10 év népességhez mért viszonylag magas születésszáma és a gyermekkorúak (0–14 évesek) lakosságon belüli szintén magas (18% feletti) aránya ellenére – az ország társadalmi-gazdasági szempontból is fejlesztésre szoruló térségeiben található – Demecser, Gönc és Kisköre csupán 1–1, Cigánd, Vaja, Nagybajom és Mándok 2–2 betöltött védőnői álláshellyel rendelkezett.

A **járóbeteg-szakellátásban** székhely szerinti adatok alapján 70 új városban regisztráltak beteg-megjelenési esetet 2010-ben, mely zömében fogászati vagy laboratóriumi vizsgálatot jelentett azokon a településeken, ahol nem működött kórház. Az ezer lakosra jutó megjelenési esetek száma általában azokon a településeken magas, ahol fekvőbeteg-ellátás is biztosított. Az új városok közül ilyen Pest megyében Törökbálint, ahol tüdőgyógyintézet és tüdőgondozó, valamint Kistarcsa, ahol a Flór Ferenc Kórház működik. E két településen kívül 2010-ben Győr-Moson-Sopron megyében Tét rendelkezett még működő kórházi ágygal, a Megyei Petz Aladár Kórház pszichiátriai osztályán. A fekvőbeteg gyógyintézettel nem rendelkező Kabán és Dunavecse volt még kiemelkedő, 15, illetve 13,9 ezer az ezer lakosra jutó megjelenési esetszám. A mutató értéke az új városokban (2610) a községekét meghaladta, de a vidéki városok átlaga alatt maradt.

A **szociális gondoskodás** két megkülönböztetett figyelmet érdemlő csoportja a gyermekek és az idősek. **Bölcsődei ellátáshoz** a vizsgált 91 település közül 38-ban lehetett hozzáférni 2010-ben. Átlagosan 11 férőhelyre 13 beírt¹⁸ gyermek jutott. Említést érdemel, hogy a legkisebb népességnagyság-kategóriájú városok közül kettő, Répcelak és Csanádpalota is működtetett bölcsődét.

¹⁸ Május 31-én beírt gyermekek száma.

Száz megfelelő korú (0–3 éves) gyermekre jutó bölcsődébe beírt gyermekek száma, 2010*

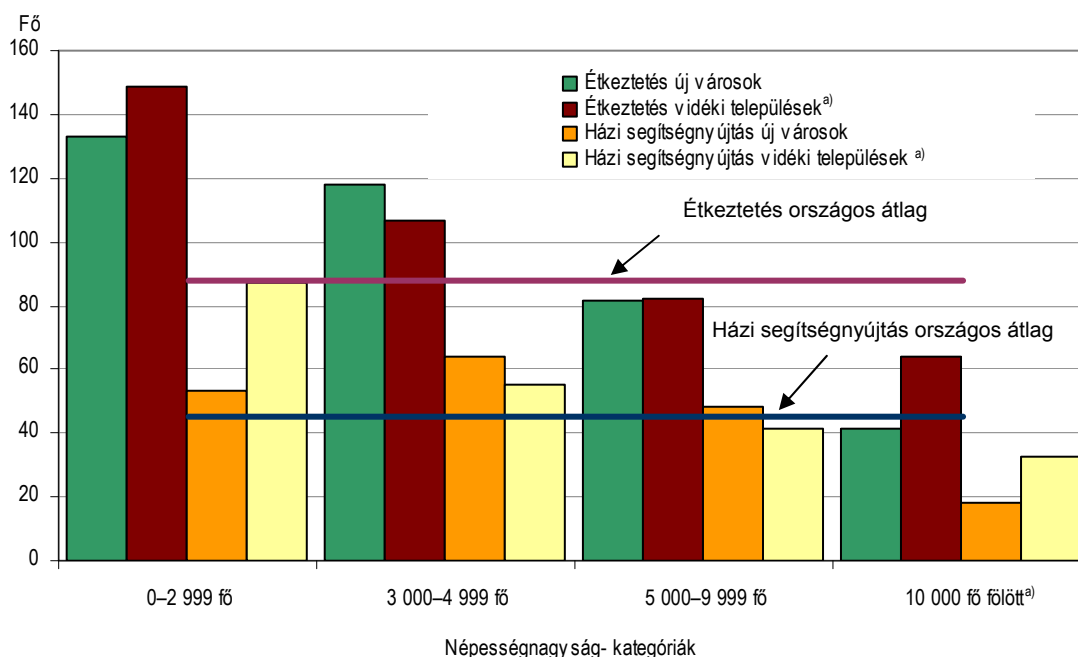

* 2010-ben Ács és Alsózsolca bölcsődei férőhellyel rendelkeztek, de nem volt bölcsődébe beírt gyermek.

Az új városokban száz megfelelő korú (0–3 éves) gyermekre 5 bölcsődébe beírt gyermek jutott. A mutató értéke Balatonkenesén és az előbb említett Csongrád megyei városban, Csanádpalotán a legmagasabb. A további férőhelyek létesítésének igényét támasztja alá a meglévők kihasználtsága. 2010-ben az új városokban száz férőhelyre 115 beírt gyermek jutott. Különösen zsúfolt volt az újkígyósi és a tököli bölcsőde, amelyekbe kétszer annyi gyermeket írtak be, mint ahány férőhely volt. A vidéki városokban átlagosan több bölcsődei férőhely működött, köszönhetően a 10 ezer főnél népesebb városoknak. Megfigyelhető azonban a 91 város körében is, hogy ahol magas a munkanélküliség, a tízezer lakosra vetített szociális segélyezettek és rendelkezésre állási támogatásban részesültek száma – elsősorban az ország északi, észak-keleti területén fekvő új városok, mint Cigánd, Nyírmada, Vaja stb. –, ott kevésbé volt szükséges bölcsődét létesíteni. A gyermekek napközbeni elhelyezésének egy másik alternatívája a családi napközi. A 91 városból mindössze hét olyat találtunk, ahol a bölcsődei ellátás nem, a családi napközi viszont elérhető volt 2010-ben. Közülük Pilis, Biatorbágy és Maglód Pest megyei, a többi dunántúli település: Velence, Bodajk, Beled és Bük. A napközbeni gyermekelhelyezésre mutató igényt – egy új intézményforma – az óvoda-bölcsődék létesítésével próbálják kielégíteni, biztosítva ezzel a 2. életévüket betöltött gyermekek nappali felügyeletét, hiszen óvoda minden új városban működött. Ez a szolgáltatás elsősorban a 10 ezer főnél kevesebb lakosú városokban segítheti az anyák (szülők) munkába állását. (Egységes óvoda-bölcsőde kizárólag a 10 ezer lélekszám alatti településeken hozható létre, ahol nem kötelező bölcsőde működtetése.)

Az **időskorúak szociális ellátásánál** az alapszolgáltatások közül az étkeztetést és a házi segítségnyújtást tekintettük át. 2010-ben egy új városban átlagosan 72 fő részesült étkeztetésben és 38 fő házi segítségnyújtásban.

Ezer 65 évesnél idősebbre jutó szociális étkeztetésben és házi segítségnyújtásban részesülők száma, 2010

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

Mindkét ellátási típusnál vizsgáltuk a szolgáltatást igénybe vevők ezer 65 évesnél idősebb lakosra jutó számát. Az új városokban a mutató az étkeztetésben 81, a házi segítségnyújtásban 42 volt 2010-ben. Mindkét alapszolgáltatási formánál megfigyelhető, hogy a kisebb népességű településeken arányaiban több idős rászoruló regisztráltak, míg a népesebbekben kevesebbet. Az új városok átlagos népességszáma nagyobb az összes település átlagánál, viszont kisebb az időskorúak aránya, így a 91 városban ezer 65 évesnél idősebbre kevesebb ellátott jutott. Emellett egy alacsonyabb népességű településen könnyebben felderíthető a gondozást igénylők köre, hatékonyabban működtethető a szociális védőháló.

Az **idősek nappali ellátása** 2,1 ezer férőhellyel biztosított az új városokban, ez településenként átlagosan 23-at jelentett. Ezer 60 éves és idősebb lakosra 19 férőhely jutott, ami megegyezett a vidéki városok átlagával, több mint az országos (15) és a községi (14) átlag. A mutató a 10 ezer fő alatti új városok esetében kedvezőbb, az annál népesebbeké viszont csak fele annyi, mint az ebbe a kategóriába tartozó összes település átlaga. A rangsort az ország jelenlegi legkisebb népességű városa, Pálháza vezeti igen kedvező mutatójával (254). A szociális gondoskodás e formájára az új városok 26%-ában nem volt lehetőség, köztük több Pest megyei, 10 ezer főnél népesebb településen sem.

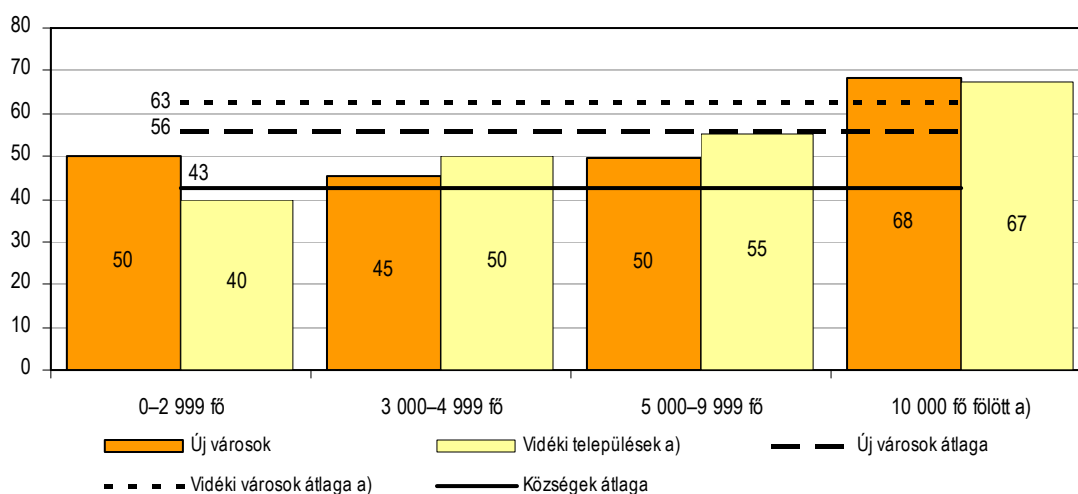
Az új városok 54%-a rendelkezett **időskorúakat is ellátó bentlakásos intézménnyel**, településenként átlagosan 35 gondozott kapott helyet 2010-ben. (Ez az országos átlag 2,3, a községi 7-szerese.) A legtöbb ellátott a gyömrői időskorúak otthonában élt 2010-ben.

Működő vállalkozások¹⁹

A települések népességmegtartó képessége összefüggésben van az ott élők foglalkoztatási, jövedelemszerzési lehetőségeivel és szolgáltatásokkal való ellátottságát befolyásoló vállalkozói háttérrel. Az érintett 91 városban 2009-ben 29 836 **vállalkozás** működött, legnagyobb hányaduk, 46%-uk a legalább 10 ezer fős népességű 15 városban, további 29%-ukat az 5–10 ezer fős, 18%-ukat a 3–5 ezer fős, 7%-ukat pedig a 3 ezer főnél kevesebb lakost számláló kisvárosokban jegyezték.

21. ábra

A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma a települések népességnagyság-csoportjai szerint, 2009

a) Budapest és a megyei jogú városok nélkül.

A 91 városban átlagosan 56 működő vállalkozás jutott **ezer lakosra**, kevesebb a vidéki városok, de több a községek átlagánál. Az utóbbi tíz évben várossá lett tízezer fő alatti lélekszámú települések esetében két népességnagyság-kategóriában hasonló volt a vállalkozási aktivitás, a 3–5 ezer fős településkörben pedig a mutatószám a legalacsonyabb értéket adta. A népességarányos fajlagos mutatószám a legkisebb új városok átlagában lényegesen, a legnagyobbak tekintetében kevésbé volt magasabb a hasonló népességnagyság-kategóriába tartozó települések országos átlagánál, a másik két csoportban viszont alacsonyabb vállalkozási hajlandóság mutatkozott.

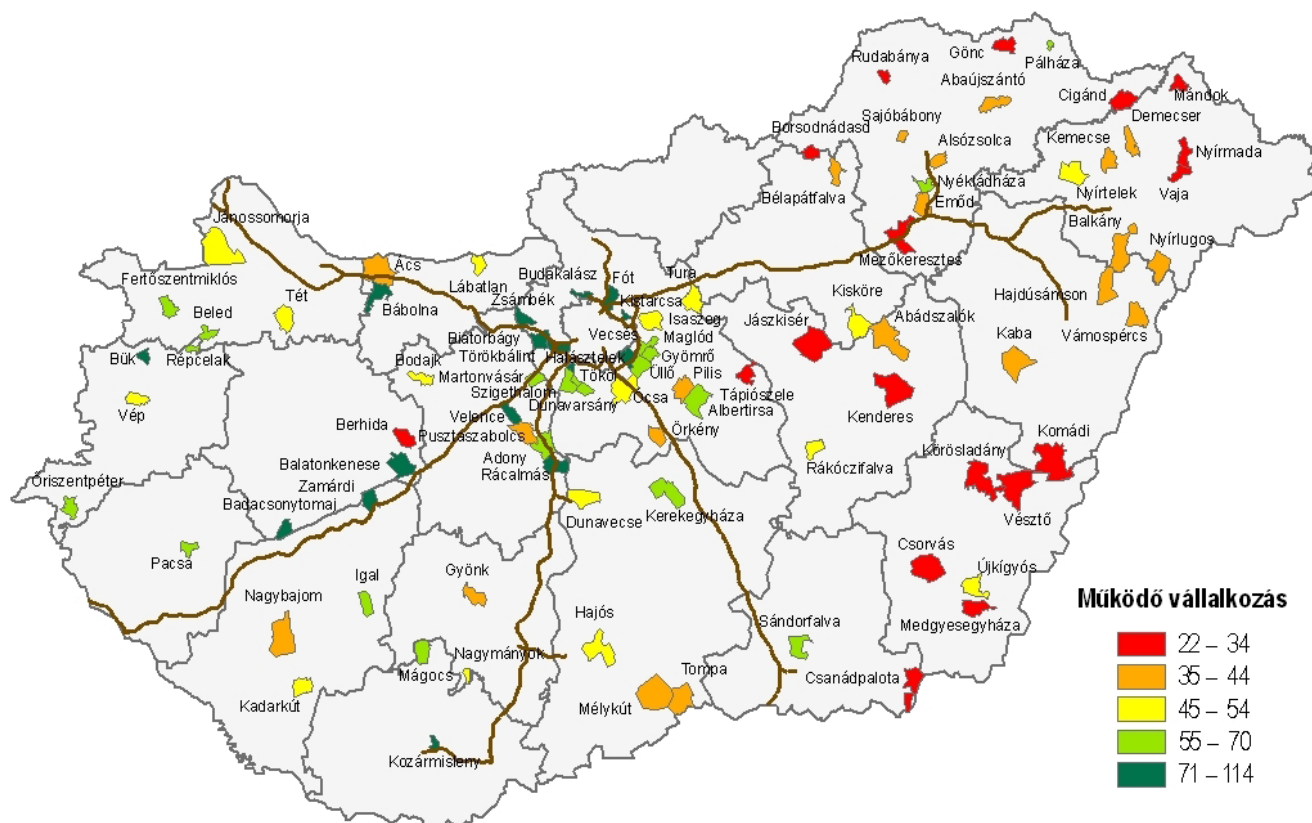
A működő vállalkozások fajlagos száma a legalább tízezer lelket számláló településeken volt a legmagasabb. Mint ahogy az előbbi fejezetek alapján is látható, a legnépesebb új városok legtöbbször a főváros vonzáskörzetében található, ahol a kedvezőbb piaci lehetőségek következtében általában is nagyobb a vállalkozások koncentrációja. A legmagasabb mutatószámmal rendelkező települések is gyakran kerültek ki e körből (Törökbálint, Budakalász, Biatorbágy, Fót), emellett a Balaton-parti (Zamárdi) és más, megyei jogú városokhoz közeli kisvárosok (Kozármisleny, Rácalmás) is nagy vállalkozás-sűrűséget mutattak.

¹⁹ Az alapadatok és mutatószámok értékelésekor mindvégig figyelembe kell venni, hogy a működő vállalkozások meghatározása a vállalkozásdemográfiai adatgyűjtés alapján történik, amely az úgynevezett piaciorientált gazdasági szervezetek adataival foglalkozik. A KSH a társas vállalkozásokat és a vállalkozói igazolvánnyal rendelkező egyéni vállalkozásokat vonta be a megfigyelési körbe, így az adatgyűjtés nem terjed ki az adószámmal rendelkező magánszemélyekre, a költségvetési és a nonprofit szervezetekre.

A legalacsonyabb népességnagyságú városok közé tartozó és térség-központi szerepkör betöltésére törekvő Rudabánya és Cigánd viszont az ezer lakosra jutó mindössze 22–22 működő vállalkozással az összes magyarországi város legkisebb vállalkozási aktivitást mutató települései. Az ország gazdasági és társadalmi nehézségekkel küzdő északkeleti részében minden bizonnyal – még mellékfoglalkozás keretei között is – nehezebb a vállalkozások rentábilis működését hosszútávon biztosító tevékenységet találni. Ebből következően jól látható különbség mutatkozik a működő vállalkozások sűrűségében az ország keleti, illetve középső és nyugati része között.

22. ábra

Az autópályák nyomvonala és a működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma, 2009

Gazdálkodási forma szerint a 91 városban a 2009-ben működő vállalkozások több mint fele társas vállalkozásként (meghatározóan kft.-ként vagy bt.-ként) tevékenykedett. Arányuk magasabb, mint az ország vidéki városaiban átlagosan (46%), ezzel párhuzamosan az egyéni vállalkozások részesedése alacsonyabb volt. A gyakran tőkeerősebb társas vállalkozások aránya ugyancsak elsősorban a nagy vállalkozás-sűrűségű fővárosi agglomeráció térségében volt a legmagasabb, a működő vállalkozásokban amúgy is szegényebb alföldi és észak-magyarországi térségben általában az egyéni vállalkozások voltak túlsúlyban.

A fenti mutatószámok alapján is érzékelhető, hogy a vizsgált időszakban várossá lett települések esetében is azokban a térségekben magasabb a vállalkozási aktivitás és a tőkeerősebb vállalkozások nagyobb arányú jelenléte, amelyekben a kedvező földrajzi, gazdasági környezet, a sajátos természeti adottságok lehetőséget, stabilabb terepet és tágabb piacot biztosítanak valamilyen vállalkozási tevékenység folytatásához. A nagyobb agglomerációk – s közülük is különösen a főváros – vonzáskörzete és a turizmus által leginkább érintett térségek nevezhetők meg egyértelműen ilyen környezetként. Az effajta adottságokkal kevésbé rendelkező alföldi és északkelet-magyarországi, azon belül is különösen a határ menti – gyakran gazdasági és infrastrukturális elszigeteltséggel is terhelt –

új kisvárosokban ugyanakkor alacsony vállalkozási készséggel rendelkeznek. (Megjegyzendő ellenben, hogy ezekben a térségekben ugyanakkor általában magas a regisztrált vállalkozások között jegyzett, de a működő vállalkozások megfigyelési körébe nem tartozó őstermelői aktivitás, amely az ott élők megélhetési lehetőségeit nagyban javíthatja, a térség gazdaságának fejlesztésében azonban kevés szerepe lehet.)

Nemzetgazdasági ágak szerint vizsgálva az új városokban működő vállalkozások 4,1%-a a mezőgazdaságot, 23%-a az ipart vagy az építőipart, 73%-a valamely szolgáltató ágat jelölte meg főtevékenységének. Az előbbi két területen arányuk valamivel magasabb, a szolgáltatásban némileg alacsonyabb volt, mint a vidéki városok átlagában. Az érintett települések közül a mezőgazdasági vállalkozások legmagasabb arányával alföldi és észak-magyarországi új városok rendelkeztek (Gönc, Balkány, Medgyesegyháza, Nyírlugos, Mélykút), az ipari és építőipari vállalkozások viszonylag magas hányada ugyanakkor az ország több térségében is előfordult (Pacsá, Óriszentpéter, Hajós, Berhida, Vép, Rácalmás, Adony). A szolgáltató ágak elsősorban a fővároshoz közeli (Biatorbágy, Törökbálint, Martonvásár, Budakalász) valamint az idegenforgalom által nagymértékben érintett (Zamárdi, Bük) településeken voltak a legjelentősebbek.

Közlekedés

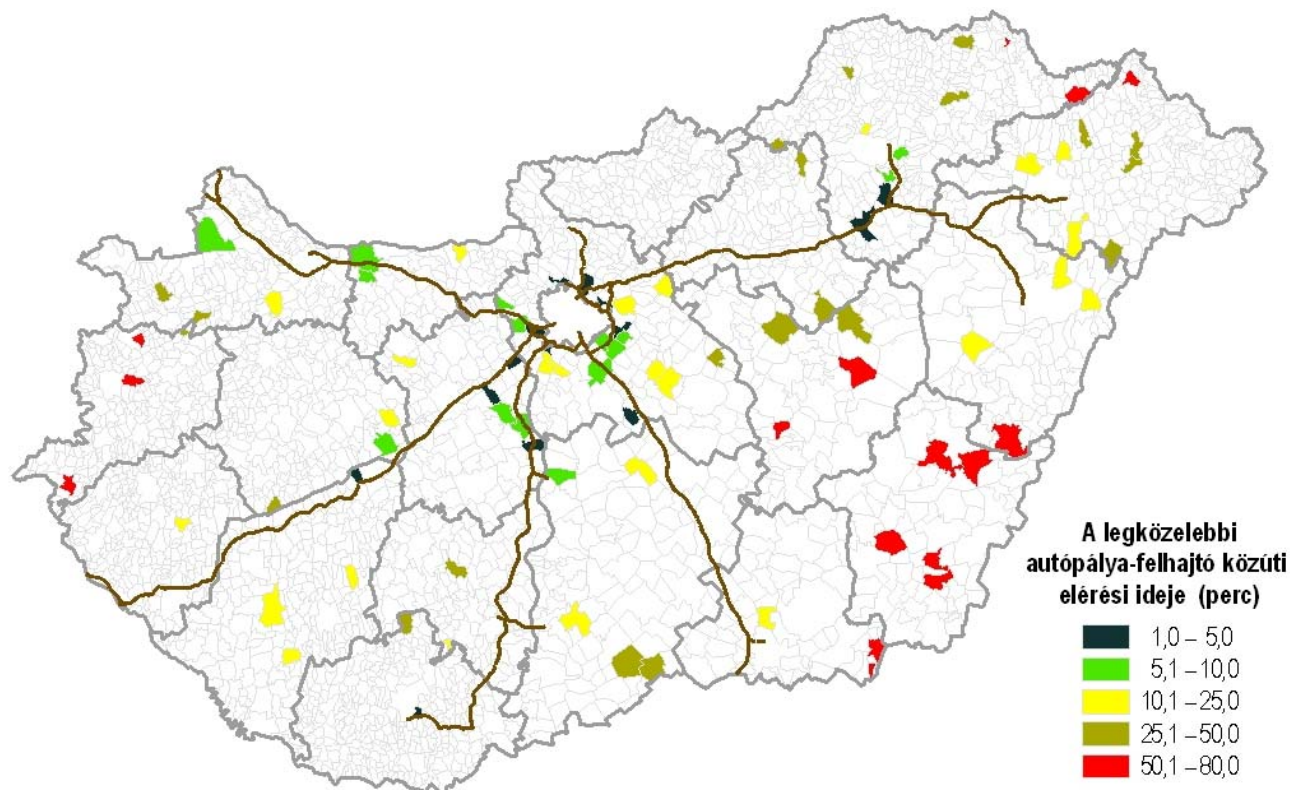
Történelmileg a városok életének alakulásában, felvirágzásában, várossá válásában fontos volt a vasúthálózat létrejötte. A **vasúti közlekedés** fénykorában a helyi érdekű vonalhálózat kiterjedtségének maximumán alig-alig volt olyan mai kisváros, amelynek nem volt vasútállomása, legalább egy keskeny nyomtávú vonalon.²⁰ A vasútvonalak jelenleg már kisebb szerepet játszanak az új városok életében. Kivételt képeznek ez alól azok a települések, Fertőszentmiklós, Répcelak és Mélykút, ahol megállnak az intercity-, illetve interregiósi vonatok. Hasonlóan kedvező helyzetben vannak azok a városok – Tököl, Szigethalom, Kistarcsa, Budakalász – amelyek a fővárossal HÉV összeköttetéssel érhetők el.

A közlekedésben a személygépkocsiknak egyre nagyobb szerepük van, mivel több településen a közösségi közlekedés nem minden esetben elégíti ki a lakosság ezirányú igényeit. A közlekedési elérhetőség a differenciálódás egyik legfontosabb tényezője, amely döntően meghatározza a gazdasági szervezetek telephelyválasztását is. Az **autópálya-hálózat** kiépítése jelentős mértékben javította az érintett városok egy részének elérhetőségét, segítette a beruházások létesülésében és javította a települések bekapcsolását a gazdasági folyamatokba.

²⁰ Pirisi Gábor: A magyar kisvárosok differenciált fejlődése a rendszerváltozás után (Pécs, 2008)

A legközelebbi autópálya-felhajtó közúti elérési ideje

A vizsgált települések tekintetében nagyon változó a legközelebbi autópálya-felhajtó közúti elérési ideje, 14 városnál meghaladta az 50 percet. Leghosszabb a menetidő a Békés megyei Medgyesegyháza, Újkígyós és Vésztő, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Pálháza esetében, ahol az autópálya-felhajtó közúti elérési ideje több mint 70 perc, viszont a Pest megyei Kistarcsáról, a Somogy megyei Zamárdiból, és a Fejér megyei Velencéről egy perc körüli ez az idő.

Kiskereskedelem, vendéglátás

A **kiskereskedelmi üzletek**, vendéglátóhelyek jelenléte, minősége jelentősen befolyásolja az adott településen illetve térségükben élők életminőségét. Az elmúlt évtizedben várossá vált 91 településen 6588 üzlet – a vidéki városok üzleteinek 13%-a – koncentrálódott 2010 év végén. A boltok egy településre jutó száma lényegesen kisebb az új városokban, mint a vidéki városok átlagában. Egy településen átlagosan 72, míg a vidéki városokban 173 kiskereskedelmi üzlet található. Népszámságnagyság-kategóriánként a 3 ezer fő alattiakban 33, a 3–5 ezer fő közöttiekben 47 kiskereskedelmi üzlet jutott egy településre, meghaladva az azonos népesség-nagyságú összes település mutatóját. Az ennél népesebb település-csoportokban már fordított a helyzet, különösen a 10 ezer fő felettiek esetében, ahol az összes település átlagában 1,8-szer több üzlet volt, mint az azonos nagyságú új városokban.

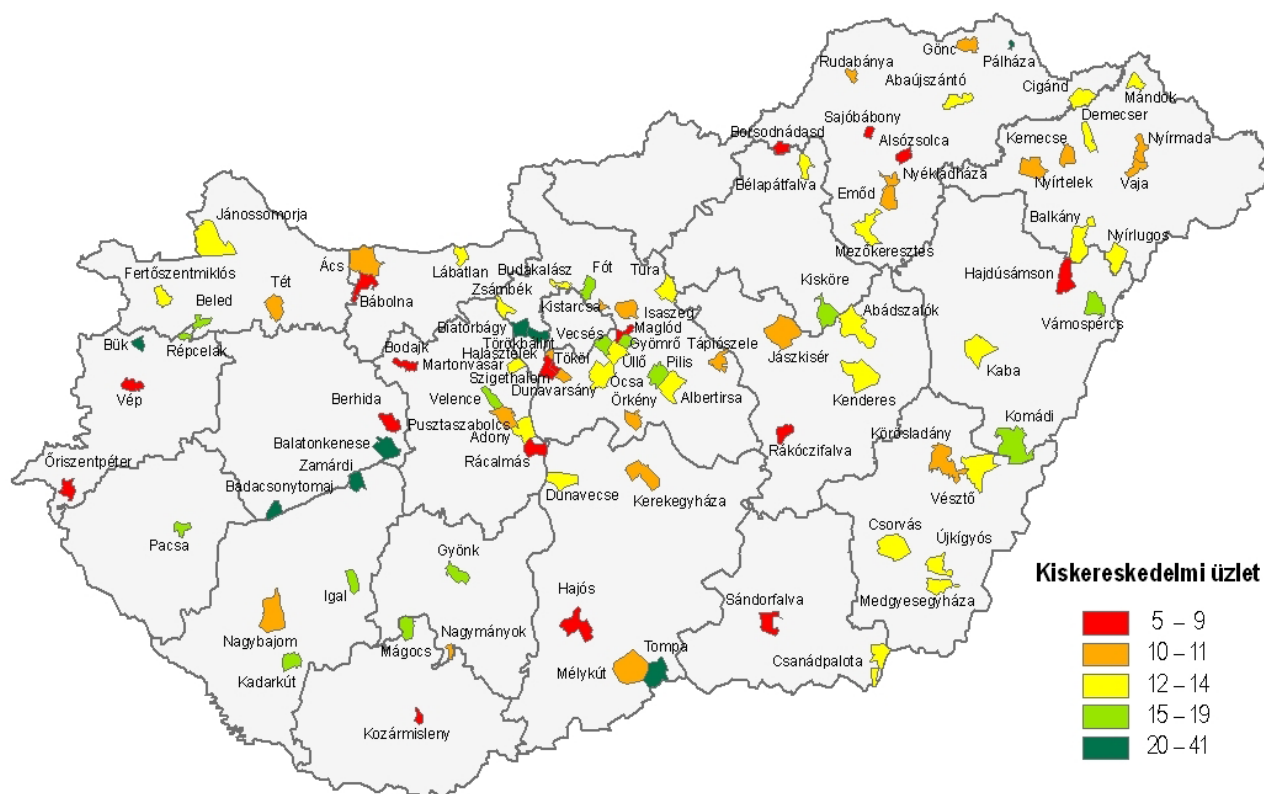
Ezer lakosra 12 kiskereskedelmi üzlet jutott, ami a vidéki városok (17) átlagánál alacsonyabb, a községeknél (8) viszont magasabb. Jelentős különbségek figyelhetők meg az ezer lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek számát illetően. Jellemző, hogy – feltehetően a sűrűbb üzlethálózat és nagyobb választék következtében – a megyeszékhelyek vagy nagyobb városok közelében elhelyezkedő új városokban kisebb a kereskedelmi üzletek népességátlagos száma (Borsodnádásd, Alsózsolca, Sajóbáony), míg az idegenforgalom

szempontjából kiemelkedő városokban lényegesen magasabb ez a mutató (Velence, Kisköre, Zamárdi, Igal, Bük, Badacsonytomaj, Balatonkenese).

A 91 városban az üzletek 33%-a, a vidéki városokban 27%-a élelmiszerüzletként és áruházként működött. A kisebb népességnagyság-kategóriáktól a nagyobbak felé haladva egyre csökken a kiskereskedelmi üzleteken belül az élelmiszer üzletek és áruházak aránya. Minél nagyobb egy település, annál szélesebb az üzletek köre, míg a kisebb településeken a napi fogyasztási cikket forgalmazó kereskedelmi egységek aránya a jelentősebb.

24. ábra

Ezer lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma, 2010

A legkisebb népességnagyság-kategóriában az élelmiszer üzletek és áruházak hányada 41%-ot, míg a 10 ezer fő felettiben 28%-ot tett ki (az összes település esetében ezek az arányok 51%, illetve 25%). A ruházati üzletek és áruházak az új városokban 11%-ot, a vidékiekben 13%-ot képviseltek. Népességnagyság-kategóriánként az 5 ezer fő alatti új városokban, e felett az összes település átlagában magasabb az arányuk.

A **vendéglátóhelyek** átlagos száma lényegesen kisebb az új, mint a vidéki városokban. Az előbbieken egy településen 30, míg az utóbbiakban 62 vendéglátóhely működött. Ezer lakosra 5 vendéglátóhely jutott, az 5 ezer fő alatti népesség-kategóriájú városok átlagában nagyobb, e fölött alacsonyabb ez az érték. Azokban az új városokban, ahol az idegenforgalom szerepe kiemelkedő – a kiskereskedelmi üzletekhez hasonlóan –, lényegesen magasabb a vendéglátóhelyek népességhez viszonyított száma (Velence, Kisköre, Abádszalók, Zamárdi, Igal, Bük, Badacsonytomaj, Balatonkenese). A vendéglátóhelyek 49%-a étterem, büfé, cukrászdaként, 44%-a italüzlet, zenés szórakozóhelyként üzemelt. Településenként a két vendéglátótípus megoszlásában jelentős eltérések figyelhetők meg, de nem mutatható ki összefüggés sem az elhelyezkedés, sem a népességnagyság tekintetében. Ami egyértelműen látható, hogy azokban az új városokban, ahol az idegenforgalom jelenléte meghatározó, ott az éttermek, büfék és cukrászdák hányada a jelentősebb. A vizsgált városok között ugyanakkor voltak olyan települések is, ahol nem üzemelt étterem, büfé vagy cukrászda (Sajóbábony, Vaja, Kemece).

Turizmus

A 2001 óta városi rangot nyert települések turisztikai adottságaik és kínálatuk alapján nagyon sokszínűek. Vannak köztük kifejezetten üdülővárosok, mint például a természetes vizeink (Balaton, Velencei-tó) vagy a legnagyobb mesterséges tavunk, a Tisza-tó mellett elhelyezkedő települések. Mások rendelkeznek valamilyen turisztikai attrakcióval, de e mellett közigazgatási vagy gazdasági szempontból is jelentős térségi központok, mint az Őrség „fővárosa” Óriszentpéter. És végül széles azon új városaink köre, amelyekben az idegenforgalom szerepe elhanyagolható, szálláshellyel nem, vagy csak kis számban rendelkeznek. Ilyenek többek közt Budapest és a megyei jogú városok vonzáskörzetében kialakult alvó-, vagy lakóvárosok, mint például Budakalász, Maglód, Fót, illetve Rácalmás és Kozármisleny. Az új városok turizmusban betöltött szerepét leginkább a szálláshelyszolgáltatáson keresztül tudjuk mérni. 2010-ben összesen 44 500 **férőhely** – a hazai üzleti célú szálláshelyek 8%-a – állt az ideérkezők rendelkezésére. A vendégek száma meghaladta a 456 ezret, az itt eltöltött vendégéjszakáké az 1 millió 535 ezret, ami az országos vendégforgalomból 5,4 illetve 6,7%-os részesedést jelentett. 2010-ben a városi rangra emelt 91 település mindössze négytizedében működött valamilyen kereskedelmi, 70%-ában pedig egyéb (korábbi megnevezéssel magán-) szálláshely. Az új városok közül 21 semmilyen szálláslehetőséggel nem bírt. A szálláshellyel rendelkező városok körében a férőhelyek közel kétharmadát a kereskedelmi szállások biztosították, a fennmaradó egyharmad pedig egyéb üzleti szálláshely volt. A városok közül a legtöbb szálláshellyel mindkét szálláscsoportban Zamárdi, Bük és Abádszalók rendelkezett, továbbá meg kell még említeni Velencét, Balatonkenesét és Badacsonytomajt is, melyek közül az első településen a kereskedelmi-, utóbbi kettőn a magán szállások aránya dominált. Az utóbbi években mind a külföldi, mind a belföldi vendégek körében megnőtt a magasabb színvonalú és több szolgáltatást nyújtó szálláshelyek népszerűsége.

2. tábla

Szállodával rendelkező városok, 2010

Városok	Szállodák száma	Ebből				
		ötcsillagos	négycsillagos	háromcsillagos	gyógy-	wellness
szálloda						
Bük	9	1	3	5	2	2
Balatonkenese	8	–	2	2	–	–
Zamárdi	5	–	–	3	–	–
Vecsés	3	–	2	1	–	–
Velence	2	–	1	1	–	1
Törökbálint	2	–	–	–	–	–
Abádszalók	2	–	–	–	–	–
Zsámbék	1	–	1	–	–	1
Rácalmás	1	–	–	1	–	–
Kerekegyháza	1	–	–	1	–	–
Igal	1	–	–	–	–	–
Kisköre	1	–	–	1	–	–
Biatorbágy	1	–	–	1	–	–
Tápiószele	1	–	–	1	–	–
Lábatlan	1	–	–	–	–	–
Összesen	39	1	9	17	2	4

A vizsgált városokban a **kereskedelmi szálláshelyek** férőhelyei 2000 és 2010 között több mint másfélszeresére bővültek, a szállodák száma 23-ról 39-re emelkedett, a szállodai

férőhelyek megduplázódtak. A **magánszálláshelyek** kapacitása összességében alig változott, de szállásadót ötödével kevesebbet tartottak nyilván az önkormányzatok. A csökkenés a Balaton-parti településeken volt leginkább érezhető, a Velencei- és a Tiszánál jelentősen nőtt a szállásadással foglalkozók száma.

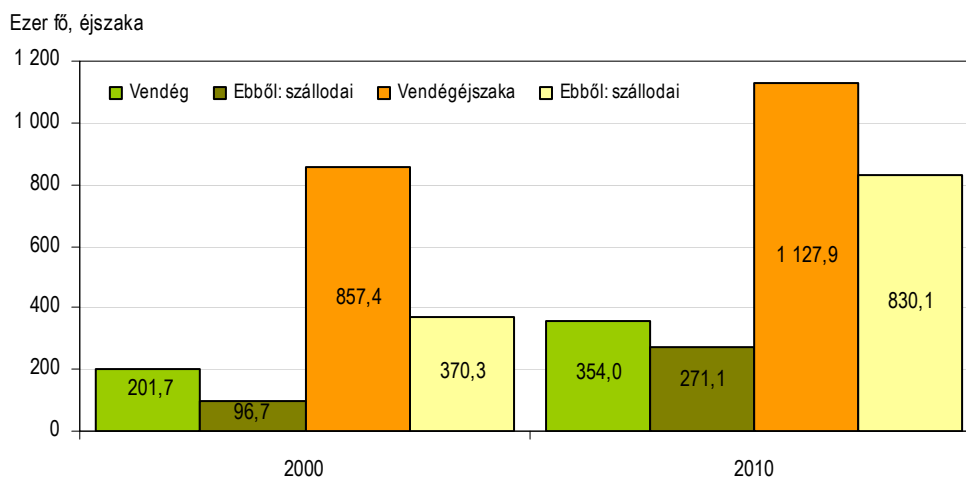
Egy-egy új városra átlagosan 315 kereskedelmi szálláshely jutott, míg országosan 99. Az átlagos férőhelyszám népességnagyság-kategóriánként az alacsonyabbtól a magasabb felé haladva folyamatosan csökkent, míg az ország hasonló nagyságú településeinél épp ellenkező volt az irány. Tendenciájában ehhez hasonlóan alakultak az egyéb szálláshelyek számának egy városra vetített mutatói is, a 173 férőhely a vidéki városok átlagának kevesebb mint a felét tette ki.

Az **ezer lakosra jutó férőhelyek száma** pontosabban érzékelteti a turizmus jelenlétét az egyes településeken. Átlagosan 53 kiadható kereskedelmi szállásférőhely jutott ezer lakosra, ami meghaladta mind a vidéki városok, mind a települések átlagát. A fajlagos mutató különösen a 3 ezer fő alatti városoknál volt kiugró (321), miután ebben a kategóriában található Zamárdi, ahol – a kempingférőhelyek magas számából adódóan – ezer lakosonként 5051 férőhelyet működtettek. Magánszálláshelyi férőhelyből ezer lakosonként mindössze 29 jutott, ami elmaradt a vidéki városok, de még a községek átlagától is. A legtöbb férőhely és a legtöbb fajlagos férőhely itt is Zamárdiban található, ezt követte Bük és Abádszalók, majd a Somogy megyei Igal.

Az új városok **kereskedelmi szálláshelyein** a tíz évvel korábbi 202 ezer vendéggel szemben 2010-ben összesen 354 ezer **vendég** fordult meg, ez a forgalom 75%-os bővülését eredményezte, ugyanezen idő alatt országosan csak negyedével nőtt a vendégszám. A vendégéjszakák száma a vizsgált városokban 32%-kal emelkedett, miközben országosan 6%-os bővülést regisztráltak. A néhány kiugróan magas vendégforgalmú település ellenére az új városokba összességében csak kevés turista érkezett, egy-egy városra átlagosan 3890 vendég és 12 395 vendégéjszaka jutott, ami a vidéki városok átlagának kevesebb, mint fele. A vendégek az egyes szállástípusok közül a szállodákat részesítették előnyben, a hazai vendégek háromnegyede, a külföldiek 80%-a választotta ezt. A szállodák vendégforgalma 2000 óta – a belföldi vendégeknek köszönhetően – 2,8-szorosára emelkedett, ezen belül a külföldieké megduplázódott. Különösen a gyógy- és wellness szolgáltatásokat nyújtó szállodák iránt nőtt meg az érdeklődés, ezért egyre több szálláshely kínálata egészült ki gyógyászati vagy egészségmegőrző részleggel.

25. ábra

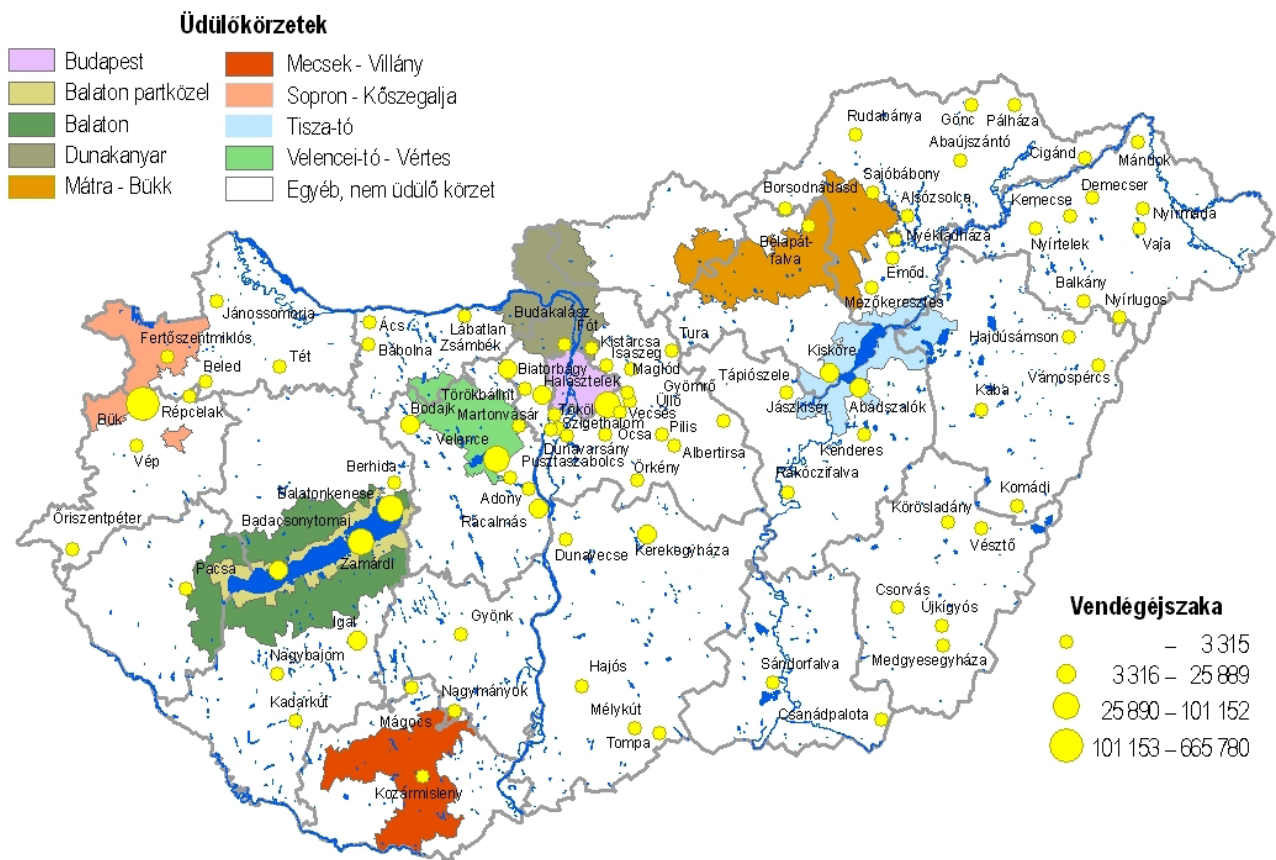
A vendégforgalom alakulása

A vendégek közel 45%-át egyetlen település, Bük fogadta. A gyógyfürdőjéről ismert városban az idegenforgalmi beruházásoknak köszönhetően a vendégszám 10 év alatt a két és félszeresére, 62 ezerről 158 ezerre emelkedett, a szállodákban 100 ezerrel többen szálltak meg. A szállásfoglalások 59, a szállodai vendégéjszakák 68%-át kötötték le a Vas megyei kisvárosban. Jelentősebb vendégforgalmú települések voltak még: Velence, Vecsés, Balatonkenese, Zamárdi és Törökbálint. Meglepő módon a vízparti települések mellé két Pest megyei is bekerült az első hatba. Előkelő helyét mindkét település kedvező gazdaság- földrajzi elhelyezkedésének köszönheti. Vecsés határában lévő Liszt Ferenc repülőtérre érkezők és innen indulók szállásigényeit igyekeznek kiszolgálni. Törökbálint, Budapest tözsomszéd-ságában, három autópálya találkozásánál fekszik, fontos logisztikai központként.

26. ábra

A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, 2010

A vizsgált városok körében minden harmadik vendég a határon túlról érkezett, országosan a vendégek közel fele volt külföldi. A vendégszám 2000 és 2010 között átlagosan 44%-kal, az összes településen 16%-kal emelkedett. A külföldiek által igénybe vett szállások aránya (44%) az országosnál magasabb volt (34%), minden tíz vendégéjszakából hetet szállodában töltöttek el. A külföldiek legkedveltebb úti célja a fürdőváros, Bük volt. A turisták 59%-a ezt választotta, a vendégéjszakáknak a 74%-a kötődött a városhoz. Az egyes városokat eltérő arányban keresték fel külföldiek. A jelentősebb forgalmú városok közül Vecsésen és Törökbálinton a vendégek héttizede, Bükön a fele, Zamárdiban és Igalon közel a negyede érkezett valamely határon túli országból. A Tisza-tó környékét, Abádszalókot és Kiskörét, de említhetnénk Pálházát és Óriszentpétert is, még láthatóan nem fedezték fel maguknak a külföldiek. Megjegyzendő, hogy a Budapesthez közeli új városokban kiemelkedően magas volt mind a vendégek, mind a vendégéjszakák körében a külhoniak aránya.

Üdülési szokásaink folyamatosan változnak, az utóbbi években a hosszú nyaralások helyett az 1–3 éjszakai utak váltak gyakoribbá. Ezek magukban foglalják az egyre népszerűbb hétvégi típusú wellness utakat, de a gazdasági okokból lerövidített családi nyaralásokat is. Ezt támasztja alá az is, hogy a vizsgált városokban az **átlagos tartózkodási idő** 2000 és 2010 között 4,3 vendégéjszakáról 3,2-re csökkent. Az átlagnál hosszabb ideig elsősorban gyógyászati céllal tartózkodtak, ilyen települések voltak Bük és Igal.

A kereskedelmi szálláshelyekkel rendelkező településeken a **szoba- és férőhelykapacitás-kihasználtság** mutatói jelentős eltéréseket mutatnak. Az indexek értékét leginkább befolyásoló tényezők a települések elhelyezkedése (ahol előnyt élveztek a vízparti, és fürdővárosok) és a szálláshely kínálat (magasabb minőségi kategóriájú vagy gyógy-, illetve wellness szállodák megléte). A vizsgált városok közül 2010-ben a legkedvezőbb szoba- és férőhely kihasználtsággal a repülőtér melletti Vecsés (60 és 40%) illetve a Vas megyei Bük (58 és 36%) szálláshelyei működtek, jelentősen felülmúlva az országos 38 illetve 25%-os átlagot. 2000 és 2010 között a nagyobb vendégforgalmú városokban – mint Vecsés, Velence, Balatonkenese, Zamárdi – jelentősen javult a kihasználtság, kivétel ez alól a legtöbb vendéget fogadó Bük, ahol az országoshoz hasonlóan visszaesése volt tapasztalható, amely különösen a szállodák esetében szembetűnő, ahol a mutatók értékei 9 és 5 százalékponttal voltak alacsonyabbak, mint 10 éve.

Az újonnan városi rangot nyert települések **egyéb (2009-ig magán-) szálláshelyeit** 2010-ben 102 ezer vendég 407 ezer vendégéjszakára vette igénybe. A vendégforgalom 2000 és 2010 között 25, országosan 45%-kal nőtt, a szállásfoglalások száma 22, az összes település átlagában 11%-kal esett vissza. Legnagyobb arányban Óriszentpéteren (közel 11-szeresére), legnagyobb mértékben Badacsonytomajon (13-ról 26 ezerre) nőtt a szállásokat igénybe vevők száma, a vendégéjszakák száma Velencén és Zamárdiban csökkent a legjobban. Egy vendéglátó átlagosan 40 vendéget fogadott az év során, akik átlagosan 4 éjszakát töltek el az adott szálláshelyen. A vendégforgalom 79%-a három város, Zamárdi, Bük és Badacsonytomaj közt oszlott meg közel egyenlő arányban. Hasonlóan részesedett e három település a vendégéjszakák számából is, de a 77%-os arány megoszlása sorrendben 36–25–16% volt. Az egyéb szálláshelyeket igénybe vevő külföldiek száma az elmúlt 10 évben a felére csökkent. Az elmaradó német és osztrák turisták miatt a visszaesés Zamárdiban és Velencén látványos volt, előbbiben 18, utóbbiban 5%-ra esett vissza a határon túliak aránya. Akárcsak a kereskedelmi szállások esetében, az egyéb szállásokat választó külföldiek körében is Bük volt a legnépszerűbb település.

Intézményi és egyéb ellátottság²¹

Azok a települések, amelyek városok lettek az elmúlt évtizedben a községekhez képest jobb szolgáltatási háttérrel, intézményi ellátottsággal kellett, hogy rendelkezzenek. Egy részük aprófalvas környezetben központi térségi szerepkört lát el, más részük nagyobb város közelében helyezkedik el. Összességében megállapítható, hogy az új városok intézményi ellátottsága elmaradt a vidéki városokétól.

A közigazgatás, ügyintézés szempontjából a lakosság elsősorban az okmányirodákat veszi igénybe. Az új városok 22%-ában, azaz 20 településen működött okmányiroda 2011-ben. Ez az arány lényegesen alacsonyabb volt a vidéki városok (77%) átlagánál.

Az új városok 26%-ában (24 településen) a vidéki városok 23%-ában található körjegyzőségi székhely. Az említett 24 új város önkormányzata önálló polgármesteri hivatalt működtet, ami körjegyzőségi székhely is egyben, közülük például Óriszentpéter, Abaújszántó és Beled négy-négy települést is ellát. Körjegyzőségi székhellyel rendelkező új városok egy része olyan földrajzi környezetben fekszik, ahol apró-, törpefalvak sokasága jellemző és

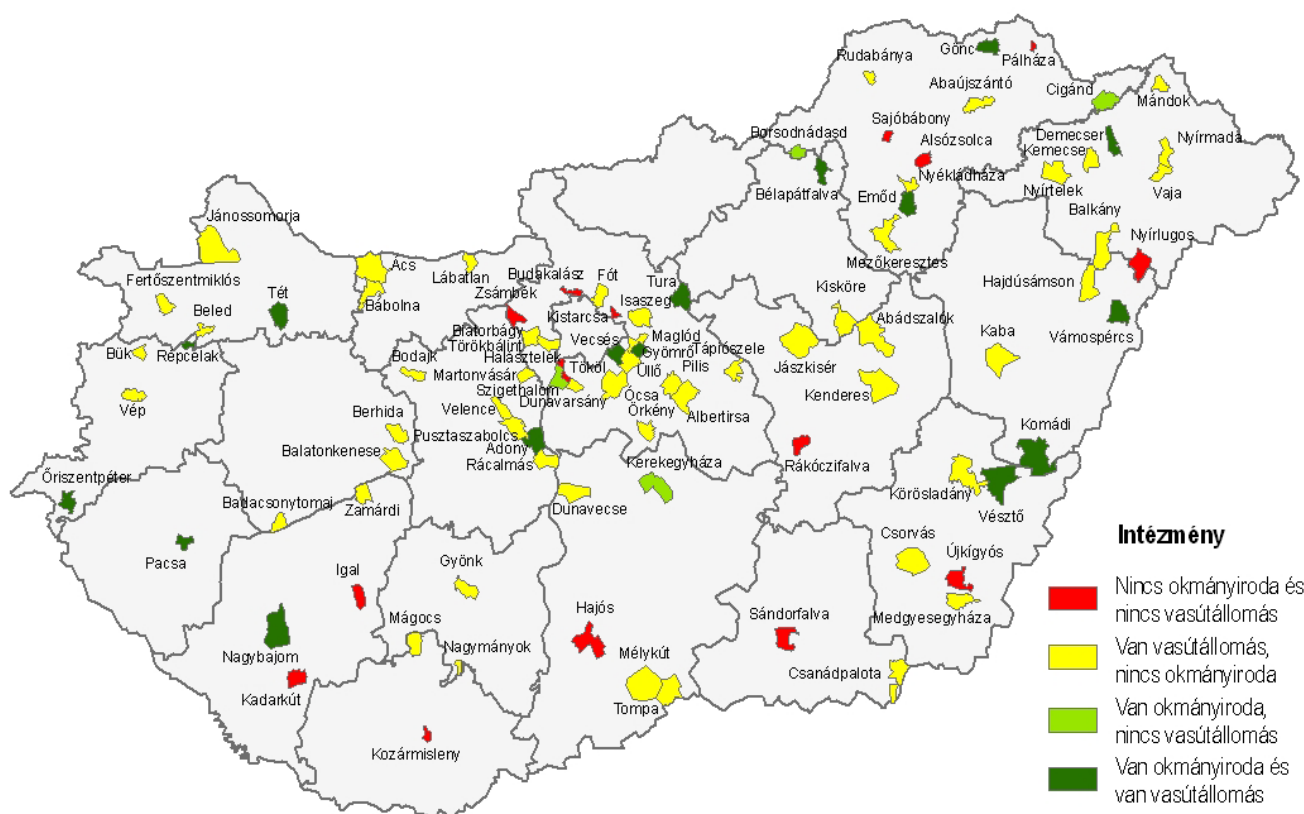
²¹ A 2011. évi adatok a KSH T-Star adatbázisából származnak.

ebben a közegben látja el az igazgatási és intézményrendszeri szerepkört. A 24 város által ellátott 40 település mindegyike 1000 főnél kisebb népességű volt, közülük 27 lélekszáma nem érte el az 500 főt sem. A korábban körjegyzőségi székhellyel rendelkező nagyközségek (most már új városok) máig több szállal kötődnek a környező kis településekhez, ezt bizonyítja Kozármisleny és Pálháza példája. E két város már nem alkot körjegyzőséget a környező aprófalvakkal, de körjegyzőségi székhelyüknek helyet biztosított 2011-ben is.

Közlekedési szempontból – mint már korábban is említettük – továbbra is fontos a vasút léte. A vidéki városok 84%-a, az új városok 78%-a rendelkezett vasútállomással. Azok a települések, melyek vasúton nem érhetők el, közúton kapcsolódnak a közlekedési forgalomba. Helyközi autóbuszmegálló minden vizsgált településen elérhető.

27. ábra

Okmányirodák és vasútállomások megléte, 2011

Minden új város rendelkezett postahivatallal (fiókposta, postamesterség, ügynökség, kirendeltség) és valamennyi rendőrőrsrel, körzeti megbízottal, kivéve Fertőszentmiklóst. Hivatásos tűzoltó parancsnokság, amely a tűzoltási és műszaki mentési, tűz megelőzési feladatok elvégzésére létrehozott, önálló működési területtel rendelkezett mindössze egy új városban Badacsonytomajon volt elérhető.

A 91 város kétharmadában működött 2011-ben elsőfokú építésügyi hatóság, ebből 16 város illetékességi területe más településekre is kiterjedt. Göncön 18, Cigándon 15, Óriszentpéteren 10 településre terjedt ki az adott város ellátási illetékessége, ezzel szemben Kerekegyháza és Nagybajom csupán egy-egy településre.

Munkaügyi központ kirendeltsége lényegesen kevesebb a vizsgált városokban (6,6%), mint a vidéki városokban (45%), Göncön, Beleden, Komádiban, Vámspércsen, Bélapátfalván, Zsámbékon fordulhattak a munkát keresők a kirendeltség szakembereihez.

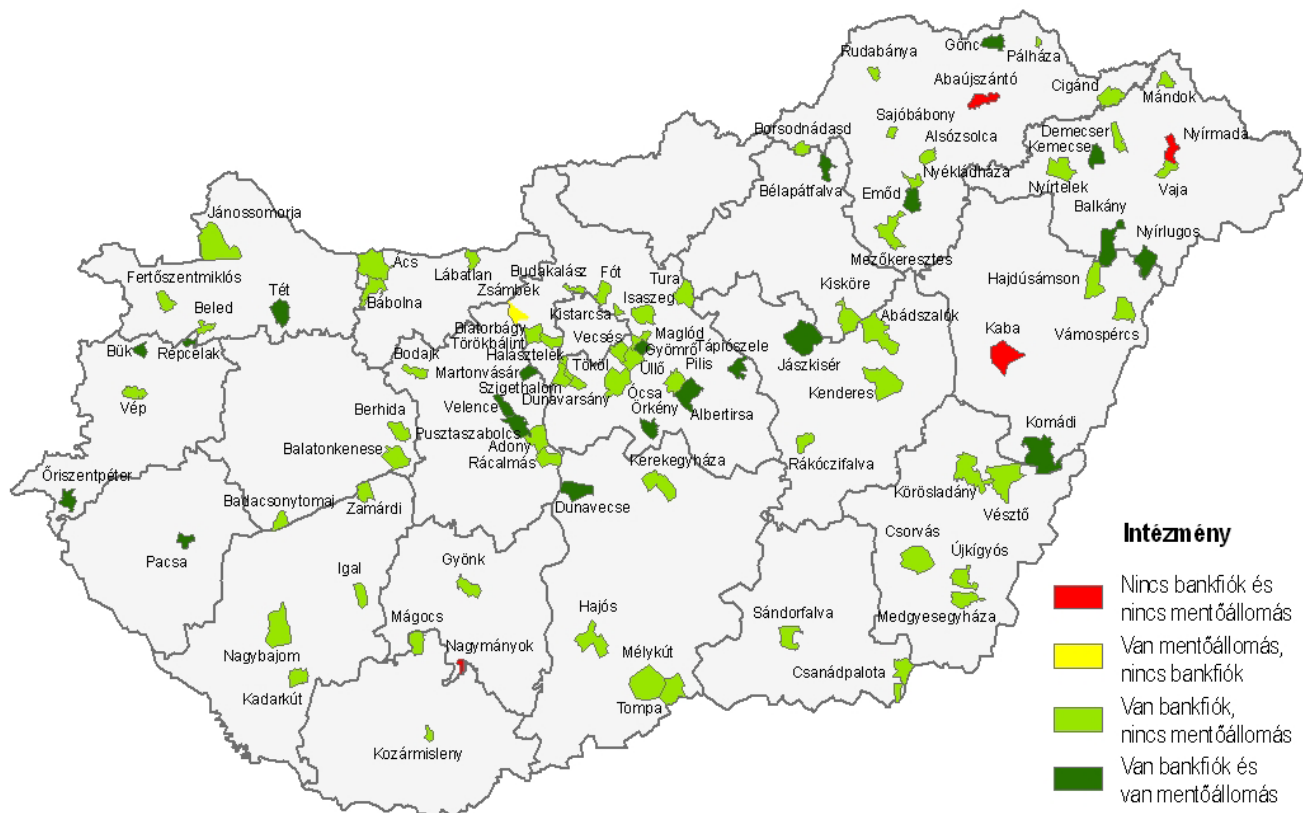
Földhivatali kirendeltség Téten, Országos Egészségbiztosítási Pénztár Ócsán, Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság ügyfélszolgálati irodája Gyömrőn található.

Bíróság, ügyészség valamint Nemzeti Adó- és Vámhivatal, ÁNTSZ, Magyar Államkincstár kirendeltségei nem működtek a 2001 óta várossá nyilvánított településeken.

Bankfiók a vizsgált városok 95%-ában található (kivétel Abaújszántó, Kaba, Zsámbék, Nyírmada, Nagymányok), ez nem sokkal maradt el a Budapest és a megyei jogú városok nélkül számított városi (97%) átlagtól. A 91 település 24%-a rendelkezett mentőállomással, szemben a vidéki városokkal, ahol 57% ez az arány. 17 városban ügyeletet tartó gyógyszerész is működött 2011-ben.

28. ábra

Bankfiók és mentőállomások megléte, 2011

Piac 34 új városban létesült, ebből 14 az alföldi régiókban. Üzemanyag-töltő állomás az új városok 84%-ában, míg a vidéki városok 91%-ában biztosította az ellátást.

Múzeummal 26 új város rendelkezett. Bodajkon tófürdőt, Albertirsán gyógyfürdőt, 13 városban strandot üzemeltettek.

A járáskialakításáról és az ehhez kapcsolódó jogszabályok módosításáról, a helyi államigazgatási rendszer megújításáról a 2012. július 7-étől hatályos, 2012. évi XCIII. törvény rendelkezik.

A jogszabály épít 2013. január 1-től az új városokra, a 91 város közül Bélapátfalva, Cigánd, Gönc, Kemece, Martonvásár, Tét, Vecsés járási székhelyként kezdi meg működését. A kialakítás alapelve ugyanis az volt, hogy a megyék határaihoz igazodva az állampolgárok számára biztosítva legyen az államigazgatási szolgáltatásokhoz való gyors és könnyű hozzáférés.

Megjegyzés

A százalék- és viszonyszámokat a kerekítés nélküli adatokból számítottuk.

Az adatok és a megoszlási viszonyszámok kerekítése egyedileg történt, ezért a részadatok összegei eltérhetnek az összesen adatoktól.

A népességre vetített mutatókat lakónépességi adatok alapján számítottuk, az szja adatokat kivéve, ahol az állandó népesség a vetítési alap.

További információk, adatok (linkek):

[Táblák](#)

[Melléklet](#)

ISBN 978-963-235-395-1

Elérhetőségek:

	KSH Miskolci főosztály	KSH Pécsi főosztály
<i>Felelős szerkesztő:</i>	Grábics Ágnes főosztályvezető	Dr. Horváth József főosztályvezető
<i>További információ:</i>	Zilahy Edina Tájékoztatási osztályvezető	Berettyánné Halas Judit Tájékoztatási osztályvezető
<i>Telefon:</i>	(+36-46) 518-271	(+36-72) 533-319
<i>E-mail:</i>	edina.zilahy@ksh.hu	judit.halas@ksh.hu
<i>Információs szolgálat</i>	info.miskolc@ksh.hu	info.pecs@ksh.hu